

UNITÁRIUS ÉLET

Kéthavonta megjelenő folyóirat · 2009. szeptember–október · 63. évfolyam 5. szám

HALOTTAK NAPJA

A tartalomból:

A fény temploma · Dávid Ferenc életútja (befejező rész)

Egyházközségeink életéből · Az én Házsongárdom

Öreg faültető éneke (Benedek Elek)

Búcsúzás R. Filep Imrénétől

Mint korábban e lapban is megjelent a szomorú hír, szeptember 20-án **R. Filep Imréné** – sokak kedves Manyi nénije – 90 éves korában visszaadta lelkét a Teremtőnek.

Életének túlnyomó része szorosan kapcsolódott össze az Egyház javára végezhető feladatokkal, a hívekkel – természetesen a búcsúzás keretében – azok is, akik személyesen nem, vagy csak alig ismerték őt – alaposan megismerhették fáradhatatlanságát, örökké derűs, életigenlő tulajdonságát, család szeretetét, azt a helytálló képességét és munkáját, amelyet férje oldalán végzett az Egyház érdekében.

Olyan biztos alapot, háttérrel tudott kialakítani, amelyre férje teljes biztonsággal támaszkodhatott, hogy elvégezhesse azt a magas színvonalú, elmélyült lelkészi és egyházvezetői munkát, amelynek ma már nincs sok tanúja, de amelynek hatása a mai napig érzékelhető. Úgy érzem, mind a feleségre, mind az anyára, mind pedig az Egyházra kiterjedő hatalmas munkája méltó elismerést kapott, amikor a gyászszertartás keretében Őbenne az embert igyekeztek felmutatni.

Pár évvel ezelőtt leánya e lapban egy hosszú cikkben a legprecízebb pontossággal mutatta be őt. Érdemes felkutatni és (újra) elolvasni, mert csupa tanulság. Kedvességéről csak annyit, hogy Ő képtelen lett volna bárkit is megsérteni, megbántani. Mindenbe szeretetet és alázatot tudott vinni. Magam is sok mindennek szemtanúja voltam, de például az számomra is meglepő volt (észrevétlenül) látni, hogy „püspökné” volta ellenére úgy ment fel a lakásba, hogy közben pusztán kézzel összeszedte a lépcsőkön elhajigált csikkeket. Ezt Ő természetesnek tartotta, mert belefért abba a szolgálatba, amely jó célért való.

Megemlékezésemmel nem tudok többet nyújtani, mint amit hallhattunk is a méltó

tás keretében, vagy olvashattam az említett cikkben.

Megszólalásomnak az ad alapot, hogy személyem általuk külön megítélés alá esett, amiért soha le nem záruló hálára kötelezettek érzem magam. Ők engem a (három lányos) családban „fogadott” fiuknak tartottak. 1970-ben, tehát Imre bátyám halálával lelki atyámat, most pedig lelki anyámat vesztettem el. Ezt még egy csodás véletlen (?) is erősíti. Lelki atyámmal azonos a keresztnévünk. Aranyos és szeretett nagymám Margit volt; 3 éves koromban elvesztett Édesanyám Margit volt és 80 éves nővérem is Margit. Ő, a lelki anyám is ezt a nevet viselte. Sokszorosan kedves számomra ez a név.

Ha valaki csak rövid ideig élt, Abraham Lincoln bölcs szavai adhatnak vigaszt: „A legvégén nem az fog számítani, hogy mennyi év volt az életedben, hanem mennyi élet volt az éveidben.”

Merem ezt idézni, mert most már világosan áll előttünk: Ő nem 90 évet élt, hanem ennél is jóval több időre elegendő, sok élet szolgálatát teljesítette, sok-sok élet áldozatkészségét mutatta fel, sok-sok élet derűjét sugározta. Ezt nem lehet számmal kifejezni, nála a kettő összeolvadt és a szép-kor hatalmas életet eredményezett. Adjunk hálát, hogy részesei voltunk és hogy példát kaptunk. Ez nem maradhat csupán emlék. Folytatódnia kell.

Kedves utódok: unokák, dédunokák ugye folytatódik? A család, a közösség, az Egyház javára! A példa adva van és óriási.

Ami reám hárul, megpróbálom kivenni és teljesíteni a részem szerint, hogy lelki anyám odaát is örömét lelje és megköszönjem, amit felém és reám is ruházott. Isten áldja meg az emlékéit!

„Fogadott” lelki fia

Kovács Imre

UNITÁRIUS ÉLET • A MAGYARORSZÁGI UNITÁRIUS EGYHÁZ LAPJA

Megbízott szerkesztők:

**Balázs László, dr. Karner Ottó,
Kelemen Miklós, Léta Sándor**

Szerkesztőség címe:

1055 Budapest, Nagy Ignác utca 2-4.

Telefon/fax: 311-2801

Internet: <http://unitarius.lap.hu>

Terjeszti a

Magyarországi Unitárius Egyház.

Felelős kiadó:

Magyarországi Unitárius

Egyház

Index: 25 842

Megjelenik kéthavonta.

Nyomdai munkák:

Opticult Bt.

ETO-Print Nyomdaipari Kft.

HU ISSN 0133-1272

Előfizethető:

A lelkészi hivatalokban (Budapesten és vidéken) vagy befizetési csekken.

Bankszámlaszám:

11713005-20011631

Egyes szám ára: 400 Ft

Évi előfizetési díj: 2400 Ft

A Magyarországi Unitárius

Egyház internetcíme:

www.unitarius.hu

<http://unitarius.lap.hu>

Kéziratokat nem őrünk meg és nem küldünk vissza.

A folyóiratban megjelenő írások nem feltétlenül tükrözik a szerkesztőség álláspontját.

Következő lapzárta:

2009. november 30.

Halottak Napja

*Egyházi beszéd –
elmondta Knut Heidelberg
2009. november elsején a Bartók Béla
Unitárius Egyházközség templomában*

Textus: 1 Korintus 13,12-13: Mert most tükör által homályosan látunk, akkor pedig színről színre, most töredékes az ismeretem, akkor pedig úgy fogok ismerni, ahogyan engem is megismert az Isten. Most azért megmarad a hit, remény és szeretet, ezek közül pedig legnagyobb a szeretet.

Barátaim!

Halottak napja, az egyházi életben minden más naptól különbözik. Ma emlékezünk azon szeretteinkre, akik eltávoztak e földi létből, és már csak emlékeikben élnek bennünk, gondolatainkban vannak velünk, és az üres helyek emlékeztetnek rájuk – egy üres szék, egy üres betegágy, egy üres pad, és e gyülekezet életében Rázmány Csaba püspök távozásával hiányzik Ő a szószékről. Itt most együtt megoszthatjuk egymással emlékeinket és érzéseinket.

Sokunk számára ezen a napon visszatekinünk a múltba – keressük a kellemes emlékeinket. Másoknak csak egy újabb szomorúsággal és fájdalommal teli napot jelent. És többeknek egy olyan napot is kell, hogy jelentsen, amikor előre nézünk, és azon gondolkozunk el, hogy hova is távoztak e földi létből szeretteink. És valóban, ez a nap a lelkünkben a különböző érzések felkavarodásának napja, mert a halottaink iránti szeretetünk és tiszteletünk felszínre hozzák a lelkünkben: a veszteséget, a szomorúságot, a bánatot, ám ugyanakkor a vigasztalódást és a reménységet is. Ezeket az érzéseket hoztuk magunkkal. És ezeket az érzéseket megosztva egymással, lobbanhat lángra bennünk az együttérzésnek lángja. Az egymás iránti hit, remény és szeretet érzése, melyek közül a legnagyobb a szeretet.

Ezen a napon a közösség, az egyház nemcsak együttérzéssel fordul tagjai felé, hanem éppen vigaszt nyújt az élőknek, miszerint az eltávoztak is élnek. Igen, ez a helyes megfogalmazás: az eltávoztak élnek, amikor az eltávozottak örök életéről tanít bennünket. És hitünk szerint ezt szó szerint kell értenünk. Legtöbb vallás, a halált egy átmeneti végnek fogja fel. Pedig nem az élet elvesztését jelenti, hanem az élet milyenségében való változást. Az élet folytatódik, miután elhagyjuk e földi időt és teret, családukat, közösségünket. De hát, mi ezt nehezen tudjuk megérteni, sőt megtapasztalni akkor, amikor a fájdalmak között elárasztanak az

emlékek és vegyes érzések. Ha jobban odafigyelnénk, láthatnánk, hogy Isten adja az életet, és ha egyszer útjára indította, Ő csak változtat rajta, és nem törli el az életet, nem semmisíti azt meg. Ez a hitünk csodálatos ajándék Istentől, nemde? Pál apostol szerint nehéz nekünk ezt megérteni: mert mi homályosan látunk és töredékesek az ismereteink. És igazat kell adnunk az apostolnak.

Mindazokkal, akik már elhagyták e földi időt és teret találkozunk az örökkévalóságban, mert az élet folytatódik. Ez egy olyan rejtély, amit mi is egy napon színről színre megérünk és megértünk, mint ahogyan most ismerjük e földi életet, csak az a másik világ még homályos előttünk. Életünk hosszúságát nem tudjuk meghatározni, befolyásolni. Nem tudjuk földi tartózkodásunkat meghosszabbítani még egy másodperccel sem. De hisszük, hogy Isten jelenlétében élünk. És ez sokkal erősebb a halálnál, az elmúlásnál. Egyszerűen azért, mert sokkal hatalmasabb életet teremteni, mint elpusztítani azt. S ha ezt tartjuk szem előtt, akkor könnyebben elviseljük e földi lét küzdelmeit. Ugyanaz az isteni erő és az Ő szeretete működteti az életet, vigasztal a nehézségek között, itt a földön, amely az örök életet is biztosítja. A mai napnak is ez a legfontosabb és egyben reménykeltő üzenete.

Ez a hit tesz képesekké bennünket megélni e földi létet, amelyben vannak jó napjaink, de rossz napjaik is, és Isten jobban ismer bennünket, mint amennyire mi ismerjük önmagunkat és Isten világát. Hitünk abban, hogy aki mindent ismer, életünket, napjainkat, az időt, és nála van minden kérdésünkre a válasz, amelyet egy napon mi is megismerünk, akkor amikor Vele szemtől szembe fogunk megállni. Ez a mai napnak a másik vigasztaló ereje.

Mindannyian hallottunk Albert Schweitzer-ről, teológusról, doktorról, aki Lambareneban kórházat épített ahhoz, hogy segítse az afrikaiakat. Ő mondotta, ahhoz hogy megértsük az életet, és tisztelni tudjuk azt, elsősorban is át kell éreznünk a „szenvedőkkel való testvériséget”.

Igen – mindannyian nagyon jól tudjuk: eltávozott szeretteinkről való megemlékezés legnagyobb részét a szenvedés jellemzi. Schweitzer megállapítása igaz, ezt saját tapasztalatunkból is tudjuk, igazolni tudjuk. Az emlékek sokszor fájdalmasak lehetnek. S amikor ma közösségi-

leg is emlékezünk, akkor át kell éreznünk mindannyian ezt a szenvedést, a magunk és mások szenvedését is.

Azonban nem szabad engednünk, hogy ez a szenvedés behálózson, kelepcebe ejtsen. Küzdenünk kell, azon túl tenni magunkat, és a jelen életre összpontosítanunk, vagyis nem a holtakra, hanem az élőkre figyelünk: azaz, a jövőnkre. Hitünkben és együttérzésünkben visszatekintünk a múltba ahhoz, hogy erőt nyerjünk a jövő érdekében. Úgy tekintünk az életet, a múltat és jövőndőt, mint valami szüntelen élő egységet, soha el nem múltót. Mint ahogyan az élet zajlik tovább az idő múlásával, még akkor is, ha ebből rendre kipergünk, kihullunk, mint ahogyan mellőlünk vannak, akik már el is hagyták e földi létet. Ám mennyei Atyánk új élettel áldotta meg őket, a földi életen túli örökélettel. Úgy gondolom, hogy ez az Istenben való szeretet és lét e mai napnak egy másik vigasztaló ereje.

Nem is hangzik olyan furcsán, amikor azt mondom, hogy halottak napja az élőkéről szól: mi, e földi létben élünk, az eltávozottak a földi életen túli örökéletben élnek! Gondolkozzunk csak az életről és semmi másról. Mint ahogyan vannak életünkben jó idők és rossz idők. Vannak üres székek, ágyak, szobák, üres padok. Így

beszélünk veszteségről, szomorúságról, bánatról, de vigasztalásról, reményről is, indulatok és sírás közepette. És ekkor találkozunk saját életünkkel, szemtől szemben. Ilyenkor vesszük igazán észre, hogy mit veszítettünk el az életből. Ilyenkor értékeli az életet, akkor látjuk, hogy ki volt igazán a mellettünk élő, amikor már nincs mellettünk. Ilyenkor jövünk rá, hogy minden ember élete mennyire önálló és egyedi. Mi, csak a különbségeket észleljük, a hiányt, a jót és a rosszat az életben. Csak töredékesen tudunk beszélni az életről, de ennél sokkal több. Ezt is tartjuk szem előtt, amikor az életről, és szeretteinkről beszélünk. Tovább is van élet e földi léten túl, amit mi nem láthatunk még.

Most amikor emlékezünk, tegyük félre a különböző érzéseinket és tapasztalatainkat, mert van valami közös is. Ez a hit, remény és szeretet, mely képessé tesz mindannyiunkat, hogy bízzunk, higgyünk, és elviseljük mindazt, ami ér bennünket e földön. A földi szenvedések ellenére is, a szeretet átölel bennünket: mert Isten szeretet, és aki e szeretetben marad, az Istenben marad, és az Isten is bennünk – e földi életben és az örökkévalóságban egyaránt. Ez az isteni szeretet az, amely átölel eleveneket és holtakat egyaránt, életet ad itt a földön és az örökkévalóságban. Ámen.

Mit jelentenek a (bibliai) számok?

Nemrég egy temetési szertartás kapcsán felém fordult egy középkorú hölgy és a következőket mondta: édesanyjának három gyermeke után hét unokája és tizenkét dédunokája volt. Ugye lelkész úr szerint sem lehet véletlen egyik sem? Egy pillanatra elgondolkodtam és tudtam, hogy mire gondolt, amikor ezt kérdezte, hiszen mindkét szám gyakran előfordul a Bibliában és mindkettő különleges jelentőséggel bír.

Megmondaná nekem végre valaki mit is jelent – maradjunk ez alkalommal a hetes számnál – és mi a tulajdonképpeni jelentősége?

Persze én magam is tudok erre a kérdésre vonatkozóan egyet s mást. Például a következőket:

- Egy emberről akár hét bőrt is le lehet húzni.
- A macskának hét élete is van, szoktuk mondogatni.
- Egy hetünk, ami 168 óra, pontosan hét nappól áll.
- A Világ bölcsessége is hét oszlopon áll.
- A Világ hét tengeréről is gyakran esik szó.
- Róma városát is hét dombra, hegyre építették.

• És azt is tudjuk, hogy a Világnak hét csodája van.

Ha az Ószövetséget vesszük alapul, abból is a következők derülnek ki:

• A jó Isten a világot hét nap alatt teremtette.

• Jákóbnak feleségéért, Ráhelért, hét évet kellett dolgoznia, és másik hetet Rebekáért.

• De olvashatunk az egyiptomi történet kapcsán a hét bő és hét szűk esztendőről.

• Jerikó városát is hétszer kerültek körül trombitások, amelyet pontos időközökben megszólaltatnak, hogy annak vára aztán magától is, támadás nélkül leomoljon.

• Tudunk még Jóbnak hét vétkééről is.

• És a zsoltáirodalom is hét bűnbocsánati zsoltárt ismer a százötvenből.

És ha most az Újszövetséget vesszük górcső alá egy pillanatra, akkor:

• Olvashatunk abban Jézusnak hét szaváról, ami a kereszten hangzott el.

• Mária hét örömről, boldogságáról.

• A hét kenyér megtöréséről,

• Majd annak a hét kosárban összegyűjtött maradékáról.

• A Mt evangéliuma 25 részének 35-45. tartó bibliai versei is a jócselekedetek hetes számát emelik ki: „*Mert éheztem és ennem adtatok, szomjaztam és innom adtatok, jövevény voltam és meglátogattatok stb.*”

• Katolikus körökben a szentléleknek is hét ajándékáról szokás említést tenni.

• Jézus is hét ördögöt űz ki Mária Magdalénából.

És ha egy kis időre a Jelenések könyvét vizsgáljuk, akkor abból a következők derülnek ki:

• Az üdvösség száma hét.

• Hét levélről tesz említést az Írás, amelyet hét templomnak küldnek el.

• Hét pecsét van az írásokon.

• Hét égő fáklyát szerepeltet a könyv, amely Isten hetes szellemére utal.

• Hét angyalról is olvashatunk, akik hét trombitát fújnak meg a hét csapásra figyelmeztetve.

• Másik hét angyal pedig Isten haragjának kiömléséről beszél.

• De az ott megjelenő viharok száma is a hetes számban van megjelölve.

• A bibliai sárkánynak is hét feje van.

A katolikus egyházban a szentségek száma is hét, vagy akár hét halálos bűnről is hallhatunk már, mint ahogy hetes a kardinális ére nyek száma is, Mária szomorúságának számai is hét.

Nos miről is van itt szó? Tehetjük fel ezek után az egyáltalán nem szónoki kérdést. Egyszerű válaszunk közül az első az lenne, három

meg négy az egyenlő héttel. A háromszöget három szár alkotja, a négy meg négyszöget. A szentháromság önmagáért beszél, lassan két évezred óta, mint ahogy az evangéliumok száma négy.

Vagy ha másképp gondolkodunk, akkor az is matematikai igazság, hogy kettő meg öt egyenlő héttel. Amely jelentheti Krisztus kettős természetét, az ötös akár a keresztény alapvető szimbólumát jelképezheti.

De az is igaz, hogy az egyes jelentheti az Isten egységét és oszthatatlanságát, míg hat, az eukarisztia hat pontját emeli ki.

Vagy egyáltalán nincs teológiai jelentése a hetes számnak?

Nos kedves olvasóm, ha azt gondolnád, hogy e pár sor elolvasását követően valamilyes magyarázatot kaptál a hetes szára vonatkozóan, akkor ki kell Téged ábrándítsalak, mert ahogy én unitárius lelkészként látom ezeket a dolgokat, ezek nem mások, mint újra és újra visszatérő ismétlődések, olyan jelenségek, mint a makacsul visszatérő láz például, amellyel nem igazán tudunk mit kezdeni. Lehet, hogy igazán az *egység*, vagy az *egyedüliség*, vagy a *szentség* kifejezésére szolgálnak, nos ennél többet nem tudhatunk róla. A számok bibliai értelmezésében nem igazán érdemes belemenni, főleg ha azt matematikai megközelítésből is tenni akarjuk, mert sok esetben spekulatív okkultizmusba torkollunk. Egy biztos, a hetes nem egyszerűen csak egy szám, hanem sok esetben valaminek, vagy valakinek a szimbóluma, és mint ilyen sok esetben megmagyarázhatatlan, ezért is misztérium szimbóluma, s mint ilyen az Istené.

Kászoni József

A fény temploma...

— De jó lenne helyrehozni ezeket az ablakokat! – kiáltott fel a kanadai *Brian Welwood*, amikor a papi lak udvaráról felnézett a templomra. Valamennyi ablak sérült volt, néhányat be is falaztak. Az 1910-ben neogót stílusban készült épület összességében is igen lepusztult állapotba került, kívül-belül egyaránt. Belül a kőpadló Magyarország hegy- és vízrajzára emlékeztetett, életveszélyes volt közlekedni rajta.

A hódmezővásárhelyiek kanadai testvérgyülekezetének tagja látogatóban járt az alföldi városban három évvel ezelőtt. Vendéglátója, *Kiss Mihály*, a vásárhelyi gyülekezet lelkésze évek óta szeretne volna már a helyreállítást elkezdeni, de addig nem sok sikerrel jártak a próbálkozásai.

Eleinte most sem számíthatott másra, mint a vér szerinti és a bővebb családjára. Az utóbbihoz – szimbolikusan – gyülekezete tagjait, maga és családja széles baráti körét, valamint a vásárhelyi unitárius templomhoz kötődő kimagaslóan szép számú szimpatizáns személyt és csoportot sorolhatta.

Nem csak az elhatározás, hanem a megvalósítás is az ablakokkal kezdődött. A hódmezővásárhelyi *METRISOFT Kft.* felajánlotta, hogy – adományként – elkészíti az ablakkereteket. *Kiss Miklós* üvegművész, akinek több híres munkája látható országszerte (Budapest, Veszprém stb.), vállalta, hogy – jelentős árengedménnyel – megvalósítja a színes, olombetétes üvegek rekonstrukcióját.

Vásárhely önkormányzata is pozitív választ adott a segítségkérésre, s megszavaztak 2 millió forintot az ügy támogatására. (Később ígéretüket sajnos nem tudták teljesíteni...)

Ekkor a templom lelkésze hozzálátott és hosszú, kemény munkával másfél méter magasságig leverte a templom belsejében a salétromos vakolatot, sérülésmentesen lebontotta a padokat, majd egymaga feltörte a körülbelül 200 m² aljzatbetont is.

Ezután döntött úgy az egyház vezetése, hogy a templomot fel kell újítani. *Elekes Botond* főgondnok sikeres pályázatot készített az OKM-hez. Az így szerzett anyagiak segítségével a *Heltai Kft.* (*Kelemen Attila* ügyvezető igazgató) vezetésével, *Takáts Attila* építész irányításával indulhattak meg a munkák. A lendület akkora volt, hogy 2008 decemberétől 2009 májusáig elkészült a belső helyreállítás. Pünkösdkor már a templomban folyt az Istentisztelet.

A befalazott ablakok közül négyet kibontottak, ezek közül kettő 4 m²-es volt. A két kör alakú másikon most az unitárius címer, illetve *Dávid Ferenc* portréja látható. A hatás csodálatos, a Völgy utcai épület belseje kivilágosodott, a fény temploma lett. A jól megválasztott burkolaton biztonságosan állnak a szép, régi padsorok. A világos vakolat kiemeli a gótikus ívek nagyszerű látványát, szárnyalhat a szem, s lélek...

Ezt érezte október 4-én, vasárnap az a sok ember, aki befért a templom átadására rendezett ünnepi istentiszteletre Hódmezővásárhelyen.

Ahol szárnyalhat a tekintet és a lélek...

Úrvacsora délelőtti napsütésben

Összegyűlt a „nagy család”, hogy hálát mondjon a templom megszépüléséért, hiszen a hit adott erőt ebben a nehéz időszakban is, mondta imájában *Kiss Mihály*, az egyházközség lelkésze.

Az ünnepi beszédet *Bálint Benczédi Ferenc*, az Erdélyi Unitárius Egyház püspöke mondott. Gondolatait szintén a hálaadás köré csoportosította ezen az első októberi vasárnapon. „Most válik minden meleg a nyárnak kincské” idézte *Tompa László* verséből. Fontos, hogy tudjunk hálát adni, többek között azért, hogy kötődünk, tartozunk valahová; egy családhoz, egy baráti közösséghez, egy egyházhoz, egy nemzethez. Ember nélkül üres, Isten nélkül sekélyes és értéktelen az élet. Tudjunk imát mondani – nem csak a látható világ kincseiért, hanem a szeretet világának értékeiért is – hangsúlyozta.

Úrvacsora hirdetésekor ágendát *Balázsi László*, a Magyarországi Unitárius Egyház főjegyzője, a kiosztás után pedig *Nagy László*, az Erdélyi Unitárius Egyház főjegyzője áldást mondott.

Ezután következtek a köszöntések. *Bán Csaba* református lelképásztor gyülekezetének jókívánságait, *dr. Berényi Károly* a polgármesteri hivatal üdvözlését hozta, *Elekes Botond* főgondnok megemlítette, hogy a rekonstrukció befejezése (külső munkák) jövőre várható. *Kelemen Attila* a Heltai Kft ügyvezető igazgatója az építkezésről számolt be, míg *Kászoni József* a budapesti Nagy Ignác utcai gyülekezet lelkésze a két egyházközség barátságáról szólt. (A gyülekezetből 16-an képviseltették magukat az ünnepségen.)

Az ünnepi istentiszteleten *Borsos Annamária* művésztanár, *Zoltán Péter* klarinétművész, valamint – *Búza András* vezetésével – a *Városi Vegyes Kar* működött közre.

Királyhegyi Ottília

Ez az a nap, amelyet az Úr rendelt...

„A kő, amelyet az építők megvetettek, szegletkövé lett! Az Úrtól lett ez, csodálatos ez a mi szemünk előtt! Ez az a nap, amelyet az Úr rendelt, örvendezzünk és vigadjunk ezen! Oh, Uram, segíts most, oh, Uram, adj most jó előmenetelt! ... Istenem vagy Te, azért hálát adok Néked! Én Istenem, magasztallak Téged.
(Zsolt. 118: 22–25, 28.)

Ünneplő Testvéreim! Szeretett Atyámfiak!

Egyik szép énekünk, a 312-es számú második szakaszát idézem: „Leoldom itten lábaimról / A hétköznapok saruját, / S dalt pengetnek szent áhítatról / Lelkemben titkos citerák, / Oh, jó Atyánk, szent itt e hely, / Hozzád emel, Hozzád emel.” Ezzel az áhítattal léptük át e szent hajlék küszöbét a mai napon. Többszörös ünnep, többszörös érzésvilága, élményvilága kerített hatalmába. Ez az a nap, amit az Úr rendelt nekünk, hogy megáldjuk a felújított, megszépült templomot, hogy a hagyományos unitárius ünnep, az Őszi Hálaadás napján úrvacsorával éljünk, valamint együtt legyünk a nemrég elindított, immáron IV. magyarországi unitáriusok találkozóján hazai és erdélyi unitárius testvéreinkkel, szimpatizánsainkkal és meghívott vendégeinkkel.

Ezt a hármas ünnepet fogja egységbe a lelkünkől kitörő köszönet: „Istenem vagy Te, azért hálát adok Néked! Én Istenem, magasztallak Téged!” Erdélyi püspökünk beszédében mélyrehatóan foglalkozott a hála, hálaadás kérdéskörével. Én néhány verssort idéznék annak megerősítésére, hogy egész életünket át- meg átszövi a köszönet, nem csak a biblia van tele ilyen megnyilvánulásokkal, hanem minden Istentől ihletett alkotás írásban, énekben, versben, fémbe, fában, vásznon az ecset mázolta festékben, játékban.

Ady Endre: Köszönöm, köszönöm, köszönöm című versét sokat idézzük: „Ma köszönöm, hogy Te voltál ott, / Hol éreztem az életemet, / S hol dőltek, épültek az oltárok. / Köszönöm az érterem vetett ágyat, / Köszönöm Neked az első sírást, / Köszönöm tört szívű édesanyámat, / Fiatalságomat és bűneimet, / Köszönöm a kétséget, a hitet, / A csókot és a betegséget. / Köszönöm, hogy nem tartozok senkinek / Másnak, csupán Néked, mindenért Néked.” A hangsúly ezen az utolsó soron van. Az előtte lévő sorok pedig magukba foglalják egész emberi életünk minden lehetséges történését, eseményét, szépségét, rútságát, eredményeit, sikereit, de keserves kereszthordozásait és minden mást.

Ünneplő Testvéreim!

Bejönni egy ilyen gyönyörű templomba egyfajta élményt jelent, de megállni az úrasztala körül ez az élmény mássá, fokozottabbá lesz, emelkedettebbé. Megszólalnak lelkünkben azok a titkos citerák. Azok a dallamok emberségről, hitről, testvériségről, irgalmasságról, hűségről, bizalomról, reménykedésről és még lehetne Pál apostollal sorolni a lélek gyümölcse-

it, szólnak. Olyan erőkké kell legyenek e dallamok, hogy elnyomják a világ fülsüketítő, vad zenebonáját, ami a romlás felé vinné életünket. Ez az az élményvilág a megterített asztal körül, ami az emlékezésből fakad. Számunkra, unitáriusok számára az úrvacsora nem a Jézus halálára emlékeztet csupán, hanem sokkal inkább a Jézus életére (Él bennem a Krisztus.) és eszméire (Aki én utánam akar jönni, tagadja meg önmagát, vegye fel az ő keresztyét és úgy kövessen engem).

Azt szoktuk mondani, hogy az emlékezés akkor ér valamit, ha megtermi gyümölcsét életünkben. Teljesen hiábavaló a mi lelki áldozatunk, bibliásan szólva, a mi megpróbálásunk, ha az élet küzdelmeibe visszatérve semmi sem látszik meg tetteinkben, cselekedeteinkben, életvitelünkben. Testvérekként megállva az emlékezés asztalánál el kell maradjon tőlünk minden, ami földi, lelkünk ünnepi díszes köntösét fel kell öltse, olyan tervek, álmok, célok kell szülessenek bennünk, amikkel istenországát munkálhatjuk megerősödött hittel, reménységgel szeretettel a hétköznapokban. Az úrasztalánál való testvéri találkozás a hazatalálás élményét is kell hozza.

Annyian, annyi irányból jöttünk ide, különböző felfogású emberek, de itt hazatalálunk az emlékezésben, nem kérdezzük egymástól, hogy miért is jöttünk, mit is hiszünk, csak a szívek, a szemek vallatnak, hogy tudunk-e még szeretni, szeretni úgy, ahogy Isten elvárja tőlünk, minden embert, válogatás nélkül, tudjuk-e szeretni azt az örökséget, amit eleinktől kaptunk, azt a földet, ahova gyökereink visszahúznak, azt a közel fél évezredes hitbeli ajándékot, ami Erdélyhez kell kössön örökre.

A sokat idézett Wass Albert Emlékezés egy régi márciusra című versében arról ír, hogy annyi be nem teljesült álmom után egyszer meg fogja kérdezni egy kis gyerek: „Édesapám, mi a szabadság...?”, s arra mi lesz majd a megnyugtató felelet. „Talán sóhajtok egyet mi is akkor / és csak annyit mondunk csöndesen: fiam, / szabadság az, ha majd / hazatérhetünk mindannyian.”

Itt, a felemelő érzések világában erősödünk meg abban a hitünkben, meggyőződésünkben is, hogy nehéz, majdnem évszázados földi vándorútja után Dávid Ferenc népe hazamegy, hazatér, megszabadul a Trianon és Párizs okozta kisebbségi és sokszor ma is mellőzött sorsából és megszületik a Magyar Unitárius Egyház. Ezért is imádkozunk a Jézus életére és eszméire emlékeztető asztalnál. Jézus szavaival hívlak az úri szent vacsora felvételére: Jöjjetek énhozzám mindnyájan, akik megfáradtatok és megterhelttetek, és én megnyugosztallak titeket. Vegyétek föl magatokra az én igámat és tanuljátok meg tőlem, hogy én szelíd és alázatos szívű vagyok, és nyugalmat találtok a ti lelkeiteknek. Ámen!

Balázsi László

ÜNNEPI KÖSZÖNTŐ

a Hódmezővásárhelyi Unitárius Egyházközség temploma
belső felújításának átadása alkalmából (2009. október 4.)

Ünnepi Gyülekezet! Főtisztelendő Püspök Úr! Főtisztelendő Főgondnok Úr! Nagytisztelendő Főjegyző Urak! Tisztelt Meghívottak! Kedves testvéreim!

Jó érzés ma Hódmezővásárhelyen unitáriusnak lenni! Jó érzés ma Magyarországon unitáriusnak lenni!

Jó érzés ma Hódmezővásárhelyen, ebben a gyönyörűen felújított unitárius templomunkban istentiszteleten Veletek együtt ünnepelni. Ünnepelni azt, hogy a sokak véleménye szerint lebontásra ítélt, hosszú évek óta használhatatlan hajlékunk belső terét a Gondviselő segítségével sikerült az unitárius hagyományainknak megfelelően felújítani.

Jó érzéssel és elégedettséggel tölt el bennünket, Magyarországon és Erdélyben élő unitáriusokat, ha arra gondolunk, hogy az elmúlt négy évben sikerült a magyarországi vidéki unitárius templomainkat mind rendbe tenni. Főgondnokságom idején először Kocsordon, majd Debrecenben, a tavaly pedig itt, Hódmezővásárhelyen kezdtük el álmaink megvalósítását.

Kedves testvéreim!

Jó érzés ma Magyarországon unitáriusnak lenni! De egyre nehezebb!

Ahhoz, hogy ez nekünk sikerüljön sok minden másról le kellett mondanunk! Mi az elmúlt esztendőkből nem eladtunk, mi nem feléltük ősaink ránk hagyott örökségét, hanem befektettünk. Tettük mindezt azért, mert úgy gondoltuk és gondoljuk, hogy az Egy Igaz Istenben gyökerező hitünknek ebben a hazában, ebben a közösségben is van jövője.

Az elmúlt 5 évben a Magyarországi Unitárius Egyház költségvetésének minden 4. forintját a szóban forgó beruházásokra fordítottuk. De minden erőfeszítésünk ellenére sem tudtuk volna ezen munkálatokat elvégezni, ha pályázati úton nem sikerül további forrásokat elnyerni. A hódmezővásárhelyi templom felújítására tavaly és az idén közel 19 millió forintot fektettünk be: ebből 9 millió forintot – támogatás formájában – az Oktatási és Kulturális Minisztérium biztosította, a többit egyházunk költségvetéséből gazdálkodtuk ki. Ezúttal is szeretném megköszönni a minisztériumnak a nagyvonalú támogatását! Gondolom, hogy a minisztérium jelen levő munkatársai is meggyőződhetnek, hogy a támogatás jó célt szolgált.

Őszintén remélem, hogy a jövő évi munkálatok elvégzésében továbbra is segítségünkre lesz egyrészt a minisztérium, másrészt Hódmezővásárhely Polgármesteri Hivatala is. Csak közös összefogással tudjuk befejezni a rekonstrukciót.

Látnotok kell, kedves testvéreim, hogy egyre nehezebb ma e Hazában unitáriusnak lenni!

Bizonyára tudjátok, hogy ebben az esztendőben az állam az egyházaknak közvetlenül felajánlott ún. 1%-ból befolyó 1 Ft-hoz 1 Ft kiegészítő állami támogatást rendelt. Az idején elosztási elv a magyarországi egyházaknak nyújtott teljes kiegészítő állami támogatásra ugyan igaz, azonban az egyes egyházaknak jutó kiegészítő állami támogatás kiszámításának módszertana a Magyarországi Unitárius Egyház számára igen kedvezőtlen volt. Mi ebben az évben az egyházunknak közvetlenül felajánlott 1 Ft-hoz az államtól csupán 67 fillér kiegészítő támogatást kaptunk. Ez azt jelentette, hogy ebben az évben az egyházunknak juttatott kiegészítő állami támogatás a tavalyihoz képest 37%-kal csökkent. Érthetetlennek és már-már cinikusnak nevezhető, hogy az elosztás módszertana, a matematikai képlet, azon egyházaknak volt kedvezőtlen, amelyek hívei az átlagos felajánlónál magasabb adót fizetett be az államkasszába. Azok kaptak többet, akik kevesebbet adóztak. Mi, magyarországi unitáriusok az elmúlt 10 évben mindig a legtöbb adót fizetők között voltunk.

Az e heti hírekben hallhattátok, hogy a jövő esztendőben az állam a gazdasági válságra való tekintettel, arra hivatkozta a felajánlott 1 Ft-hoz csupán 50 fillér kiegészítést tud majd rendelni. Az APEH által közzétett adatokból kiszámítottam, hogy mi várható a Magyarországi Unitárius Egyház tekintetében. Az eredmény lesújtó: ha a hír igaz, ha az Országgyűlés ebben a formában fogadja el a vonatkozó jogszabályokat, akkor az egyházunknak felajánlott minden egyes 1 Ft-hoz 31 fillér kiegészítő támogatást fogunk kapni. Ez a jövőben az idején évhez képest további 55%-os csökkenést, a tavalyi évhez képest pedig 72%-os csökkenést fog jelenteni.

Az előbbi számokból, gondolom, megértettétek, hogy miért mondtam azt, hogy egyre nehezebb ma Magyarországon unitáriusnak lenni.

De nem adjuk fel, hiszen nem is adhatjuk fel!

Az elmúlt négy évszázadban a történelem sokkal nagyobb viharait is túléltek, hiszen mindig ott volt nekünk a Teremtő és Gondviselő Urunk.

Mi, unitáriusok nem szeretjük azokat, akik sokat nyafognak és siránkoznak. Mélyebben be fogunk nyúlni a zsebeinkbe és a pénztárcáinkba, jelentősebb egyházfenntartói támogatásokkal fogunk hozzájárulni egyházközségeink megmaradásához. Lehet, hogy ritkábban fogjuk a tévékészülékeinket, vagy gyerekeink mp3-as lejátszóit lecserélni, de össze fogjuk adni a templomaink fűtés- és villanyszámlájának, a kulturális, szociális és karitatív programjaink anyagi fedezetét.

Mert ha nem ezt tesszük, akkor fölösleges volt az elmúlt évek minden erőfeszítése és megvalósítása.

Kedves testvéreim!

Én teljes meggyőződéssel hiszem, hogy minden nehézségünk ellenére gyarapodni fogunk. Remélem, hogy nagyon rövid időn belül az államtól végre vissza fogjuk kapni a Nagy Ignác utcai épületünk másik felét is, amit közel 120 évvel ezelőtt a budapesti unitáriusok építettek, ami a miénk volt, amit jogtalanul elvettek tőlünk. És akkor sok minden meg fog oldódni.

A Magyarországi Unitárius Egyház főgondnokaként arra kérlek benneteket, fogjátok meg egymás kezét, még jobban kapaszkodjatok össze; keressétek mindig azt, ami összeköt és ne azt, ami elválaszt, és ne térjete ki a próbatételek elől.

Isten áldjon Benneteket!

Elekes Botond
főgondnok

Balázs Mihály

Dávid Ferenc életútja

IV. rész

A recepció gyakorlatiasabb mozzanatai ragadhatók meg abban, ahogyan Dávid az antitrinitarizmus olyan kísérőjelenségeihez viszonyult, amelyek másutt csaknem olyan fontosak voltak, mint maga a szentháromság-tagadás. Közülük legfontosabb az anabaptizmus sokszínű gondolatvilága volt, amellyel már csak azért is szembe kellett néznie, mert a lengyel antitrinitáriusok között hatalmas erővel jelentkezett, olyannyira, hogy még az ottani szentháromság-tagadóknak a nemességhez tartozó egyes képviselőit is magával ragadta.

Erdélyben hasonló jelenségekről nem tudunk, s ennek magyarázatát nem kis mértékben az ő tevékenységében, illetve abban a módban kell keresnünk, ahogyan az antitrinitarizmus Kolozsvarott, illetve Erdély egészében kibontakozott. Az alábbiakban tehát kitérünk ennek legfontosabb mozzanataira, amit az is indokoltá tesz, hogy a 18-19. században olyan mítoszok és sztereotípiák alakultak ki erről is, amelyek még napjainkban is hatnak.

Laurentius Filstich följegyzése szerint Dávid Ferenc 1566. január 20-án kezdte hirdetni az antitrinitarizmust a szószékről. A városi tanácsi jegyzőkönyvek határozataiból is kivehető, hogy fellépése vitákat váltott ki a prédikátorok között, hiszen voltak olyanok, akik a ezeket a tanokat nem tudták elfogadni. Egészen bizonyosan ezek közé tartozott Heltai Gáspár, a város egykori plébánosa is. A határozatokból világosan kiderül, hogy ezek a viták a prédikátorok

között zajlottak, s a városi tanács ezekkel magyarázza azt is, hogy vakmerő elhatározásból halálos fenyegetés is elhangzott a plébános címére, s egyesek azt mondogatták, hogy két pártra szakadnak és harcot hirdettek meg a plébános ellen. (Az események értelmezése szempontjából rendkívül fontos, hogy ezt a datálatlan határozatot Jakab Elek véleményétől eltérően és Pirnát évelését elfogadva 1566-ra tesszük. Pirnát a keltezés pontosításában abból indult ki, hogy a dokumentumon szerepel a *sabato postridie Luciae virginis* felirat. Megállapítható, hogy az 1560-as évek közül egyedül 1566-ban esett Luca napja szombatra.) Egyértelműen kivehető a határozatokból a magisztrátusnak az a szándéka is, hogy korlátozza ezeket a vitákat: megegyezésre biztatja a prédikátorokat, óv attól, hogy kivigyék e nézeteltéréseket a nép közé, arra ösztönzi őket, hogy egymás közötti megbeszéléseken jussanak egyezsége. Roppant fontos hogy a prédikátorok körén kívüli emberek fellépéséről nem az antitrinitárius viták idejéről, hanem korábról van adatunk: 1565 decemberében kifejezetten a prédikátorok méltatlankodását acceptálva intézkedett úgy a városi tanács, hogy azokat, akik az isten igéjével ellenkező hittételeket merészelnék hirdetni, kötelezzék arra, hogy a nyilvánosság előtt mérkőzzenek meg a prédikátorral, s ha vallásukat a szentírásból nem tudják bizonyítani ingre és gatyára vetkőztetve űzzék ki őket a városból. A szóhasználatból következően itt va-

lószerűleg katolikus laikusokról lehetett szó, de bárkik is voltak ezek, egészen nyilvánvaló, hogy másképpen viszonyult a magisztrátus hozzájuk, s a prédikatori renden belül fellépőkhöz. Másfelől az 1566-ból ránk maradt határozatokból egészen nyilvánvaló az óvatosság: a város vezetői egyfelől igazodni akarnak mindahhoz, ami a *Catechismus ecclesiarum Dei* fejedelmi jóváhagyással történő megjelenésével bezáróan országos szinten történt, másfelől azonban békíteni és időt nyerni akarnak, s kiemelkedően fontosnak kell tekintenünk, hogy már a szentháromságos szakkifejezéseket nem használó káté megjelenése után hoznak olyan határozatot 1566. június 11-én, amely a plébánosnak és a vele vitában álló prédikátoroknak is megengedi, hogy fenntartsák addigi véleményüket.

Úgy tűnik, a protestantizmus, különböző fel fogású képviselői még hosszabb ideig helyet kaptak a városban, hiszen az iskola, a későbbi unitárius kollégium rektora 1567 második felében a református Szikszai Fabricius Balázs volt, majd a helyére az a Károlyi Péter került, aki Dávid Ferencék egyik legfelkészültebb ellenfele lett. Ő 1567 végén, 1568 elején ugyan elkerült Kolozsvárról, ám ezt nem tudjuk, hogy 1568-ban ki volt az iskola rektora (csak az látszik bizonyosnak, hogy Gál Kelemen véleményétől eltérően ez nem lehetett az udvari prédikatori teendőket ellátó Dávid Ferenc), s még az sem kizárt, hogy az 1570-71-ben az iskolát rektorként irányító Félegyházi Tamás is református maradt, s nem bizonyos, hogy a kolozsvári kirándulás egyben azt is jelentette, hogy anitritináriussá kellett válnia, hogy aztán Debrecenbe visszatérve újra református legyen.

Az iskolát övező adatok bizonytalansága is hozzájárulhatott ahhoz, hogy a városi tanácsi határozatok manipulálásával Jakab Elek, majd Gál Kelemen nyomán az a kép alakuljon ki a szakirodalomban, hogy a Dávid által terjesztett unitárius tanokat a magyarok lelkesen minden ellenállás nélkül magukévá tették, míg a szászok makacsul elleneztek azokat. Ez készítette aztán e koncepció szerint Kolozsvár nagy reformátorát arra, hogy szász voltát megtagadva magyarrá váljon. A dokumentumok sorrendjében haladva a manipuláció első mozzanata az 1568. január 2-i határozat olyan kiegészítése volt, mely szerint a prédikatori állásáról lemondott Heltai Gáspár helyére két magyar prédikátor felfogadásáról intézkedtek volna. A magyar szó beiktatásával Gál Kelemen itt egyszerűen megtoldotta a szöveget, ahol csupán a *predicatoribus duobus* kifejezés szerepel, vagyis arról történhetett intézkedés, hogy a bevett gyakorlatnak megfelelően a Heltai lemondása következtében fennmaradó pénzüsszeget a két szász prédikátor, azaz Georg Katzer és Johann Eppel között kívánták felosztani. A második

mozzanat a feljebb idézet *sabato postridie Luciae virginis* felirat alatt szereplő határozat 1568 februárjára történő datálása volt, amelyet Jakab Elek követett el, s ő látta el olyan kommentárral a szöveget, hogy a Heltai lemondása következtében feldühödött szász lutheránusok fenyegették meg halállal a hozzájuk vallási és nemzeti szempontból egyaránt hűtlen Dávid Ferencet. Ennek az értelmezésnek a harmadik mozzanata annak a vitának az ily módon kirajzolódó összefüggésrendszerbe illesztése volt, amely 1568 tavaszán alakult ki a város szász és magyar közössége között, s amelynek kezdeményezői azok a magyar polgárok voltak, akik állítólag nem bírták elviselni azokat a megkülönböztető intézkedéseket, amelyekkel a szászok sújtották őket, s amelyek hátterében ott állott volna a felekezeti különbség, vagyis az, hogy a magyarok unitáriusok lettek.

Nincs mód arra, hogy részletesen elemezzük ezt a vitát, amelynek során a kolozsvári magyarok a fejedelmi tábla elé tárt iratukban a nemesi nyelvhasználat elemeiből is építkezve tárták elő sérelmeiket, s amelynek végső eredménye az lett, hogy a fejedelmi határozat a város középkorból örökölt kiegyensúlyozott intézményrendszerét kiterjesztette az egyházi szférára is, vagyis ettől kezdve már nem csupán a szászok közül kerülhetett ki a város plébánosa, hanem a magyarok közül is, s magyar bírójén őket illette meg a nagytemplom használata is. Ehhez járult még, hogy az iskola élén is bevezették a váltógazdálkodást: elrendelték, hogy magyar rector után németet kell választani, a lector pedig mindig az ellenkező nemzetiségből kerüljön ki, mint a rector. Részletes elemzés helyett csupán egyet hangsúlyoznánk: ahhoz, hogy ezt a vitát a fenti összefüggésbe lehessen rántani el kellett hallgatni, hogy Dávid Ferenc Heltai Gáspárral együtt a városon belüli *natio saxonica* tagjaként a szászok oldalán vett részt ebben a küzdelemben, ami azt jelentette, hogy fejedelmi prédikátorként Gyulaféhevárott csatlakozott a delegációhoz. Ebben az összefüggésben persze azt is el kellett hallgatni, hogy a szász plébános azonnali leváltása Dávid Ferenc eltávolítását jelentette volna. Nem tartható tehát az az elképzelés, hogy a nemzetiségi ellentétek hirtelen fellobbanásának oka az lett volna, hogy a magyarok már unitárius hitre tértek, a szászok pedig a korábbi szakramentárius, esetleg evangélikus tanokhoz ragaszkodtak. Ellenkezőleg, éppen az lehet a feltűnő, hogy az egymást egyáltalán nem kímélő magyar illetőleg szász beadványokban mennyire hiányzik a felekezeti szempont, s ez minden bizonynyal azzal magyarázható, hogy felekezetiileg megosztott volt mindkét közösség, amit – bár részletes elemzés nem készült a város társadalmáról –

alátámasztanak az ismertebb világi és egyházi személyiségekről ránk maradt adatok is.

Mindez persze azt is jelenti, hogy a legendák világába kell számítani azt az elképzelést is, hogy a második gyulafehérvári hitvitáról 1568 márciusában hazatérő Dávid Ferenc egy kerek kőre felállva olyan nagy hatású beszédet tartott, hogy a város teljes lakossága unitárius lett. Az unitárius egyház által mai napig megőrzött és nagy becsben tartott kerek kőhöz hasonlóan ez a történet is jóval később keletkezett. A város tehát másképpen lett unitáriussá 1570 tájára, ám ennek részleteiről, s Dávid szerepéről keveset tudunk. Bizonyos, hogy udvari prédikátorrá történő kinevezése után jóval kevesebbet tartózkodott itt, de nem mernénk azt állítani, hogy csupán szimbolikusan volt a városvezető lelkésze, plébánosa. Láthattuk, hogy a jegyzőkönyvek tanulsága szerint meghatározó volt a jelenléte 1566 első felében, s bár a 60-as évek második felében nyomtatványait zömmel Gyulafehérvárról datálja, egyáltalán nem bizonyos, hogy kolozsvári szerepe csupán a beosztott prédikátorai ügyében meghozott intézkedésekre, vagy a város vezetőivel való tárgyalásokra korlátozódott. Mivel az 1571. február 5-i városi tanácsi határozat külön is említi, hogy mivel a fejedelem mellett kell lennie, nem prédikálhat, következtethetünk talán arra is, hogy korábban bizonyos időszakokban tarthatott prédikációkat a városban is. Amikor János Zsigmond halála után el kellett hagynia az udvart, s végleg hazatért Kolozsvárra természetesen az vetődött fel, hogy a szászok egyik prédikátorának feladatát is elláthatja, tehát ekkor bizonyosan németül hirdette az ígét, ám ez nem jelenti azt, hogy a városvezető papjaként ne tarthatott volna magyar prédikációkat korábban is. Ne feledjük, hogy 1569-es prédikációs kötete olyan magyar nyelvű szövegeket tartalmaz, amelyekről szerzőjük azt állítja, hogy el is hangzottak, s mivel a szöveg rendre megszólít egy közösséget, rendre odafordul az egyszerű hívekhez, egyáltalán nem lehetünk biztosak abban, hogy ez csak Gyulafehérvárott történhetett meg.

Az erdélyi magyarok egyházának püspökéként is természetesen fő feladata mégis az egyházi élet megszervezése, s nem utolsó sorban annak a dogmatikának a kidolgozása volt, amely egyesíteni tudta volna a szász területeken kívül élő protestánsok egészét. Ez rendkívül intenzív tevékenység volt, s a szorosabban vett antitrinitarizmus szélesebb körben való propagálása mellett ennek legfontosabb mozzanata az anabaptisztikus-spiritualisztikus tradícióhoz való viszony kialakítása volt. Dávid nagy szellemi teljesítményének tarthatjuk, hogy az 1560-as évek második felében folyamatosan életben tudott tartani egy olyan viszonyulást, amelyben az elutasítás és elfogadás elemei egy-

aránt szerepet kaptak. Így egészen bizonyosan az ő tudtával távolították el Erdélyből az őskeresztény kommunisztikus ideálok Kolozsvárott fellépő képviselőit, de nem engedett teret azoknak a spiritualisztikus tendenciáknak sem, amelyek a szentírás betűjét félretolva a különleges isteni kinyilatkoztatásokra hivatkozva prédikáltak a gyökeres megújulás szükségességéről, megkérdőjelezve mindenféle egyházszervezet szükségességét. Nyilvánvalóan szerepe volt továbbá abban, hogy későbbi vejének, Johann Sommernek a *communis prophetia*-t nagyon radikális formában hirdető munkája (Acontius, *De Satanae strategematibus* c. művének átdolgozása) ne jelenjen meg nyomtatásban. Másfelől azonban, nem titkolta, hogy a gyermekkeresztelést nem tartja biblikusnak (téziseket fogalmazott meg erről, sőt egy flamand szerző német nyelven kezébe került ilyen tárgyú munkáját magyarul is megjelentette), de ezt a tant szigorúan elválasztotta az anabaptisztikus fogantatású szociáletikai nézetektől. A legizgalmasabbnak azonban azt tarthatjuk, hogy bár a helvét örökségből továbbra is ragaszkodott a predestináció-tanhoz és tagadta, hogy az ember szabad akarattal rendelkezne, Servetből és az anabaptisztikus-spiritualisztikus tradícióból merítve olyan morális teológiát alakított ki, amelynek középpontjában az Ó-val szembeállított Újtestamentum állt, s amely egy szociális érzékenységet mutató *imitatio Christi*-tan mentén rendeződött el. Ennek legszuggesztívebb teoretikus összefoglalását az a tizenöt tétele adja (*Notae membrorum regni Christi*), amely a *De regno Christi* c. műben olvasható, de újabban az derült ki, hogy az élete végén újra közvetlen munkatársává váló Heltai közreműködésével gyakorlatiasabb formában is megfogalmazódtak ennek posztulátumai. Heltai egyetlen példányban megjelent imádságos könyve ugyanis arról tanúskodik, hogy ez a spiritualitás az unitárius kegyesség egészét áthatotta.

A püspök és udvari prédikátor gondolatvilágában természetesen mindez politikai reflexiókkal is társult. Az 1558 táján megfigyelt tendencia kiteljesedéseként és módosulásaként most már a fejedelem és Erdély különleges történeti, s üdvtörténeti szerepére utaló megfontolások is megjelennek műveiben. Első renden ez annak öntudatos hangsúlyozását jelentette, hogy olyan uralkodó alatt élnek, akitől idegen a vallás tűzzel és vassal történő terjesztése. A vallási tolerancia tehát a hatalom legitimációs argumentumává vált. A váradi hitvita jegyzőkönyve szerint a fejedelem ugyanazokkal a szavakkal szólt erről 1569 októberében, mint az a Dávid Ferenc, aki Stancaró ellenében annak idején még azt szorgalmazta, hogy a magisztrátusnak meg kell őt büntetnie. Most már nem

győzi hangsúlyozni, hogy ők nem követelik a hitben tévelygők megbüntetését. E gyakran ismételt nyilatkozatok persze az ő esetében pedig a tanbeli igazság melletti argumentumok is lettek, azt az időnként ki is mondott tanulságot sugallták, hogy szelíd és türelmes voltuk is bizonyíték igazuk mellett.

Mindez nyilvánvalóan hozzájárult ahhoz, hogy Erdély a vallási tolerancia klasszikus földjévé váljék, jöllehet Dávid szerepét nyilvánvalóan nem annak a közismert romantikus festménynek a módján kell elképzelnünk, amelyen a fejedelem és a rendek csodálatteljes elismeréssel nézik, hogy a profetikus elragadtatottságban fellépő prédikátor 1568 januárjában kihirdeti a tordai országgyűlésen a vallásszabadságot. A fejedelem udvari prédikátoraként nyilvánvalóan ott volt ezen az országgyűlésen, de az eseményről csak határozatok maradtak ránk, s így szerepléséről sem tudhatunk semmi bizonyosat. (Mint ismeretes, ez az országgyűlés mondta ki, hogy a prédikátorok tetszésük szerint szabadon hirdessék az evangéliumot, s a község döntse el, hogy kinek az „értelme” tetszik neki.)

További roppant érdekes mozzanat, hogy a vallásszabadságnak ez az apoteózis mind Dávidnál, mind a fejedelemnél kezdett olyan elképzeléssel is társulni, hogy az isteni gondviselés Erdélynek különös fontos szerepet jelölt ki az európai protestantizmus történetében. Dávid a legrészletesebben erről a *De falsa et vera c.* mű Erzsébet angol királynőhöz címzett ajánlásában szól, ahol a királynő magasztalása átmegegy testvérének, a korán elhunyt VI. Edwardnak a dicséretébe, akivel párhuzamba állítják Erdély mostani uralkodóját, János Zsigmondot, hiszen mindketten az üldözött protestánsok menedékhelyévé tették országukat. Másrészt úgy mutatja be az erdélyi antitrinitáriusokat, mint akik a legkövetkezetesebben küzdenek a római Antikrisztus ellen, s skolasztikus tévtanok radikális elutasításával éppen ők teremthetik meg a protestánsok egységének teológiai alapjait is. Úgyanezt figyelhetjük meg a fejedelem másik váradai megnyilatkozásában is, amikor arra biztatja Melius Pétert, a tiszántúli református egyházkerület püspökét, hogy a kívánatos egység megteremtése érdekében hozza el hitvitára országába a kor vezető református teológusait, Theodorus Bézát és Josias Simlert.

Ezek között a keretek között fejtette ki Dávid Ferenc tevékenységét János Zsigmond fejedelem 1571 márciusában bekövetkezett haláláig, ám a katolikus Báthory István fejedelemmé választása a radikális változásokat hozott életében. A történészek úgy látják, ebben a csaknem teljes egészében protestánssá lett országban éppen azért kerülhetett sor a megingás nélkül Habsburg-ellenes politika vonal roppant tekin-

télyes személyiségének trónra ültetésére, mert a protestánsok diadalukkal egyszer és mindenkorra elintéztnek vélték a vallás ügyét, s semmi kockázatot nem láttak ebben. A rendíthetetlenül katolikus fejedelem azonban nem így gondolta, hanem az örökölt vallásügyi törvények ugyan betartva roppant szívós és állhatatos lépéseket tett az örökölt egyházi viszonyok átalakítására. A protestánsok egészét érintő, de leginkább mégis az unitáriusokat korlátozó intézkedései a következők voltak: Dávid Ferencet menesztette udvari állásából, cenzúrarendeletet léptetett életbe, 1572-től kezdődően szinte évenként megismételt országgyűlési törvénybe iktatta a további vallási újítások megtiltását, Kolozsvárra és Tordára korlátozta az unitáriusok zsinattartási jogát. Korlátozni igyekezett Dávid Ferenc hatáskörét, s ennek legfontosabb következménye az lett, hogy felbomlott az egyházszerkezeti struktúra, amelyet a fentiekben bemutatunk, s így a történeti Erdély területén lakó magyarok közös egyháza szétválak, s létrejön az önálló református és az unitárius egyház. Ennek a folyamatnak nem minden epizódja ismert, s zárókövének azt az 1576 januárjában hozott országgyűlési végzést tekintik, amely megengedi, Dávid Ferenc legyen a püspöke mindazoknak, akik az ő „vallásán vagynak.” A Kénos-Uzoni, *Unitario ecclesiastica historia* egy adata alapján azonban arra is gondolhatunk, hogy ez már három esztendővel korábban, 1573 januárjában megtörtént. A mondott mű ugyanis idéz egy olyan mára elveszett kéziratból, ahol „az 1573. január 6-án tartott országgyűlés cikkelyeinek kivonatában az unitáriusok Dávid Ferenc vallásán valóknak vannak nevezve, s meghatalmazást nyernek, hogy őt püspöküknek tartsák, halála után pedig teljes joguk legyen más püspököt választaniuk.” Bármikor is történt ez, világos, hogy ettől az időponttól kezdődően Dávid megszűnt az erdélyi magyar egyházak püspökének lenni. Bizonyos tekintetben persze a konfesszionalizálódás kikerülhetetlen következményének is tekinthetjük ezt, de az uralkodó tendenciáról sokat elárul az 1577 októberében meghozott országgyűlési határozat, mely szerint Thorday Sándor András református püspök a magyarok lakta területeken bárhol vizitálhat és taníthat az országban, míg Dávid Ferencet a leghatározottabban eltiltják ettől, kompetenciáját legszigorúbban csak az övéire korlátozzák.

Az első következmény tehát az volt, hogy vissza kellett települnie Kolozsvárra, s hozzá kellett látnia ottani élete megszervezéséhez. A városi tanácsi határozatokból jól kivehető, hogy ezt szinte kicsinyeskedő akribiával tette meg, s hosszú időbe beletelt, míg megszületett a meg egyezés megfelelő javadalmazásáról, amit aztán még 1577-ben majd újra napirendre tűzött.

A dokumentumokból ugyanakkor nem csupán az vehető ki, hogy szinte végsőkig feszítette a húrt az anyagi természetű vitákban, hanem az is, hogy ennek ellenére nagy tekintélynek örvendett. Nyilvánvaló, hogy már az állandó fizikai jelenlét következtében is jóval nagyobb hatással volt az egyházi élet mindennapjaira, is mint korábban. Mivel nincsenek pontos listánk a prédikátorokról, nem tudjuk, mennyi ideig látott el ilyen feladatokat is az egyik és a másik nációban, de mindennél beszédesebb, hogy az 1573. február 17-i tanácsi határozat szerint volt olyan időszak, amikor a szász és a magyar közösségekben is ellátott prédikatori feladatokat, tehát mindkét nyelven prédikált is. Mivel a város működési rendje szerint neki kellett asztalt adnia az iskola rektorának, nyilvánvalóan a mindennapi problémáig lemenően kellett foglalkoznia az iskola mindennapjaival is. Egészen bizonyosan szerepet vállalt az iskolához érkezett tanárokról való gondoskodásban, hiszen nem csupán arra van adatunk, hogy életének utolsó drámai időszakában az ő házában lakott Fausto Sozzini és Matthias Vehe-Glirius, de egy ideig legalábbis ez megtörtént már 1573-ban Niccolo Parutával is. Ugyanakkor a város erkölcsi és szokásrendjét is formálni kívánta, hiszen az 1573. január 13-i határozat szerint egy olyan írást terjesztett elő tanácsnak, amelyben szigorú intézkedéseket sürgetett a mulatozás ellenében.

A döntő persze az volt, hogy a korábbiaknál szűkebb hatáskörrel rendelkező püspök dogmatikai nyitottságával nagy hatást gyakorolt az unitárius közösség egészének sorsára is. Az erdélyi reformátor ugyanis nem csupán arra volt képes, hogy szintézist teremtsen a különféle antitrinitárius felfogások között, hanem arra is, hogy sohasem szűnjön meg töprengeni mindenkor álláspontja koherens voltán, s unitárius korszakában már rendre az is fölmerült, hogy összhangban vannak-e tanai a rációval és a szentírással is. A szüntelen reflexióra talán a folytonos viták is rákényszerítették, de tény, hogy miközben látszólag nagy magabiztossággal verte vissza református ellenfelei érveit, 1570. november 29-én egy Palaeologushoz írott magánlevélben őszintén feltárta felfogásának ellentmondásait. A kínzó dilemmák őszinte feltárása egészen szokatlan a 16. századi magabiztos hitvitázók világában, s következményei hamarosan megmutatkoztak az erdélyi antitrinitarizmusban is. A megoldás állhatatos keresésével magyarázhatjuk ugyanis azt, hogy Dávid városa kollégiumában helyet adott számos Európába más országából kiüldözött gondolkodónak, s ezáltal Kolozsvár az 1570-es években a vallási másképpen gondolkodás egyik legfontosabb centrumává vált. A menekültek között talán a legjelentősebb az iménti levél címzettje,

Jacobus Palaeologus az antitrinitarizmus egy egészen újszerű változatával kínált választ Dávid dilemmáira. Nincs módunk itt arra, hogy összefoglaljuk ennek a zsidó-mohamedán és keresztény vallások egységesítésére vállalkozó koncepciónak a legfontosabb téziseit, csupán a Dávid számára nyilvánvalóan fontossá vált szorosabban vett krisztológia vonatkozásairól szólnunk. E koncepció kiindulópontja szerint a Máriától született, korábban nem létezett ember Jézust Isten nem azért küldte el, hogy megváltsa az emberiséget bűneitől. Erre nem is volt szükség, mivel Palaeologus szerint eredendő bűn nem létezik. Ádám ugyanis csak személyében vétkezett, s Istenhez méltatlan lenne arról beszélni, hogy ez a bűn megrontotta az emberi természetet. Jézusnak tehát eredetileg kizárólag az volt a küldetése, hogy itt a földön a zsidók királya legyen és hatalmát a világ minden népére kiterjessze. Vele akarta ugyanis beteljesíteni Isten azt az Ábrahámnak tett ígértét, hogy az magvát a világ örökösévé teszi. A zsidók azonban nem fogadták el királyuknak és megölték, ezért Isten választott néppé tette mindazokat a pogányokat és ivadékaikat is, akik hitték, hogy Jézus a Messiás. Mindez azonban csak az üdvözülés lehetőségét jelenti a tévedésüket belátó és más Messiást nem váró zsidók (Palaeologus semmi egyebet nem követelt tőlük!), illetőleg a megtért pogányok és utódaik számára, a továbbiakban minden ember saját dolga, kiérdemli-e az üdvösséget a Tízparancsolatban megfogalmazott erkölcsi törvények betartásával. A koncepcióból logikusan következően Palaeologus az érdemeiért a mennybe fölemelt ember Jézus Krisztusnak csak a mennyei uralkodást tartotta fenn, s megtagadta tőle a részvételt a világ kormányzásában. Jézus tehát a földön élők felett nem uralkodik, őt segítségül hívni fölösleges, imádni pedig nem is szabad, mert Jézus nem Isten, és a Teremtő a maga méltóságát soha senkivel nem osztja meg.

Dávid számára kezdetben elfogadhatatlanok voltak ezek a tételek. Az 1573 februárjára datált kéziratban ránk maradt művekből jól látszik, hogy az ebben az időben tartott kolozsvári zsinaton Niccolo Parutával együtt főleg a megigazulás tan reformátori örökségének radikális félretolása ellen tiltakoztak. Indulatos vitára utal, hogy az egyik tézissor megfogalmazóját, Johann Sommert az egyház felforgatójának nevezte. Egy újabb reflexív periódus után azonban elfogadta legalábbis a görög krisztológiáját. A jelek szerint a 70-es évek második felében már úgy vélte, Palaeologus elfogadható magyarázatot adott arra, miért nevezi a szentírás Istentek Jézust. Azért, mert az Ószövetségben az Elohim istennév, az Újban pedig Theos főnév névelő nélküli alakja valójában urat, fejedelmet, világi vezetőt jelent, s ily módon ő is Krisz-

tus szerepének további lefokozásában látta az egyszerre biblikus és logikus megoldást a krisztológiai dilemmákra. Így jutott el az ún. nonadorantizmus tanának (Krisztus nem imádhatósága) meghirdetéséig. Ugyanakkor Palaeologus a *Catechesis christiana* c. művében egy olyan Pastort léptet fel, aki a leírás szerint Dávid Ferenczel azonosítható, sőt az ugyancsak fiktív *Disputatio scolasticabon* című az ő neve alatt lép fel a legtudósabb prédikátor, aki Palaeologus nézeteit az erdélyi unitárius egyház dogmatikájaként mutatja be. Mivel a 70-es évek derekáról egyetlen egy sor sem maradt ránk tőle, nem tudhatjuk, ez mennyire felel meg a valóságnak. Illetőleg azt a rendelkezésünkre álló kevés adat alapján is bátran állíthatjuk, is hogy a még mindig forrongásban lévő felekezetnek nem volt a tagok mindegyike számára kötelező dogmatikája.

Ennek a különös képződménynek a kialakulása is Dávid Ferenc érdeme, s úgy tűnik ebben a közösségben változatlan nagy tekintéllyel rendelkezett élete végéig. Ezt azért szükséges hangsúlyozni, mert a 70-es derekától, s különösen az 1576 januárjában kimondott válást követően a más felekezetekhez tartozók megnyilatkozásaiban rendre felbukkan, hogy közösségében is tekintélyét vesztett, erkölcséből kivetkőzött személyiségről van szó. Sokan a legkülönbözőbb mendemondák társaságában idézték azt az állítólag Báthory Istvántól származó maximát, hogy aki nem tud feje lenni házának, az valójában nem lehetne feje egyházának sem, s így egyházát, s persze annak tanrendszerét is minősíti, hogy milyen ember áll az élén.

Valójában persze magánéletéről nagyon keveset tudunk. Ezt a keveset itt összefoglalva csak ezt mondhatjuk egészen bizonyosra, hogy 1576-ban elvált a szász nemzetiségű Baráth István egykori főbíró lányától, Baráth Katától. Egy református teológus Paksi Mihály 1572. április 10-én ugyanakkor arról tájékoztatja Johann Wolfot, hogy azt beszélék: az erdélyi eretnek első felesége halála után egy gazdag ifjú nőt vett feleségül. Ha itt többről van szó, mint mendemondáról, akkor az a legvalószínűbb, hogy volt egy számunkra teljességgel ismeretlen első felesége (őt persze a magyar egyháztörténészek szívesen képzelték el magyar nemzetiességű asszonynak), akitől négy gyermeke született. Az ismét Hertel nevet viselő Dávid és János, aki közül az utóbbi Páduában híressé vált tudós botanikus lett, de szerepet vállalt atyja eszmei örökségének ápolásában is, s 1592-ben a szászok jelölték kolozsvári plébánosnak, amikor ismét rájuk került a vezető lelkesi állás betöltésének sora. Két leánya közül a névről is ismert Kata Trauzner Lukácsnak lett a felesége, míg a másik Johann Sommerhez ment férjhez. Ha tehát Paksi információja helytálló, akkor

nem 1557-ben vette feleségül Baráth Katát, mint Jakab Elek egy olyan dokumentum alapján gondolta, amely azokat az ajándékokat sorolja fel, amelyekkel egy Baráth-lányt tisztelték meg a céhek esküvője alkalmából. Az sem kizárt ugyanakkor, hogy harmadszor is megházasodott, hiszen Biandrata arról azt írja 1578. augusztus 3-án, hogy a betegeskedő Dávid neje lelkéért aggódik, akinek anyja gutaütésben meghalt. Nem tartom azonban azt sem kizártnak, hogy itt az olasz orvos a püspök hajdani második feleségéről beszél. Erre utalna az anyós föl- említése, aki az 1576-os válóperben az ügy egyik mozgatója volt, s mindenképpen gyanús, hogy az 1578–79-es drámai események során Dávid több családtagja előkerül, de az új nejről, aki tehát a harmadik lenne, hallgatnak a dokumentumok.

Bárhogyan is volt, annyi bizonyos, hogy az 1576-os válóper a fejedelem vastagon felhasználta az unitárius püspök tekintélyének rombolására. Aligha lehetett ugyanis másnak tekinteni, hogy a püspök többszöri kérése ellenére olyan zsinat tárgyalta ügyét, amelyen csak az erdélyi szász és magyar evangélikusok vettek részt. (A zsinati határozat ily módon bekerült a szász zsinatokat megőrkítő összefoglalásokba, s rendre ott olvasható a 18. századi másolatokban is.) Talán túlzás lenne azt állítani, hogy ez az 1578–79-es események nyitánya volt, de az kétségtelenül megmutatkozott, hogy semmiféle kíméletre nem számíthat a fejedelmi hatalom részéről.

Mindazonáltal az a per, amelynek végén 1579 júniusában a halálát jelentő börtönbüntetésre ítélték rendkívüli és szokatlan esemény volt Erdélyben. Heves indulatokat váltott ki, ilyenek diktálták a rendelkezésünkre álló forrásokot jó részét is, s nem mentesek ettől a modern feldolgozások sem. Az országgyűlési és zsinati akták pusztulása mellett ez utóbbiak is megnehezítik a történetek tisztázását, s a végső okokat illetően nem is jutott egységes álláspontra a szakirodalom. Az alábbiakban csak a legfontosabb mozzanatokat idézem fel, s természetesen utalok a modern interpretációk lényeges eltéréseire.

Abban egyetértés van a szakirodalomban, hogy 1578 tavaszán tartott tordai zsinat tekinthető az események nyitányának, ahol Dávid kezdeményezésére elfogadták a *communis prophetia* intézményét, megalkottak egy hitvallást, s határozatot hoztak a gyermekkeresztelés megszüntetésére. Dávid egy évvel későbbi ugyancsak Tordán előterjesztett tézisei alapján azt gondolhatjuk, hogy a határozatokat nem tartották ellentéteseknek a vallásújítást megtiltó törvénnyel, hiszen úgy vélték, csak azt az alapot építik tovább, amelyet már jó régen megvetettek.

Fontos ugyanakkor hangsúlyoznunk, hogy a *communis propheta* nem olyan kiterjesztéséről volt itt szó, mint például 1570 táján Rakówban, tehát nem a hívők mindegyikének, hanem kifejezetten a papoknak (*ministri*) adatik meg az igazság folytonos keresésének szabadsága. Erre látszik utalni a történetekre hamarosan elítélően reagáló országgyűlési határozat is, amely az innovátorokat a funkciójuktól való megfosztással és további büntetéssel fenyegeti meg, s csak mintegy mellékesen szól azokról, akik vocationban nem lévén nem foszthatók meg funkciójuktól. Magát a hitvallást nem ismerjük, de minden bizonnyal nonadorantista jellegű volt, s a gyermekkeresztelés beszüntetése nem az anabaptisták, hanem Palaeologus szellemében történhetett, aki szerint a keresztény szülőknek teljesen fölösleges gyermekeiket megkeresztelniük, mivel szüleik jogán tagjai annak a közösségnek, ahonnan az üdvözülésre jogosultak kikerülhetnek.

Hogy Dávid kinek a műveiből merített e határozatok, majd pedig az ugyanezen év nyarán megfogalmazott tézisek (*Theses tres*) és a Biandrata kifogásaira írott válasz (*Libellus parvus*) során, nem tudhatjuk pontosan. Palaeologus szövegei persze bizonyosan a kezében voltak, ám fontos rögzítenünk, hogy Dán Róbert felfedezése és kutatásai eredményeképpen tudjuk, hogy ekkor már Kolozsvárott tartózkodott Matthias Vehe-Glirius is. Az már jóval régebb óta ismert, hogy miután Biandratának nem sikerült a püspököt hallgatásra bírnia Erdélybe hívatta Fausto Sozzinit, aki 1578 novemberétől 1579 áprilisáig szinte együtt élt Dáviddal. A vitatkozás doumentumai közül ránk maradt Dávid kifejezetten az adoratio és invocáció kérdéskörére koncentráló négy tézise, Fausto Sozzini válasza, s az a válasz, amelyet erre írt Dávid Ferenc. Ez azért érdemes különleges figyelmünkre, mert 1573 óta ez az első terjedelmesebb értekezés, amely ránk maradt tőle, s amelyben a tézisek teológiai háttérét is megfogalmazza. Erről meg tudtuk állapítani: a roppant erőteljes és logikus gondolatmenet legfőbb forrásai Palaeologus *Catechesis Christiana* és Vehe-Girius *Mattanjah. c.* műve. Ez figyelmessé tehet bennünket arra, hogy a fentebb említett *Theses tres* és a *Libellus parvus* olyan kérdésekkel foglalkozik igen hangsúlyosan, amelyek nem csupán Palaeologus műveiben szerepelnek, hanem jóval kihegyezettebben jönnek elő Glirius munkáiban. Emlékeztetnék arra, hogy egy külön *Declamanticulaja* van a szabad akaratról Kálvin ellenében, a *Mattanjah* pedig részletesen foglalkozik a Krisztus országára vonatkozó különféle elképzelésekkel.

Mivel a további szűkebb körben tartott megbeszéléseken sem sikerült kompromisszumra

jutni, a vitatkozó felek megegyeztek abban, hogy kikérik a lengyel egyházak véleményét, ám közben Dávid mintegy előre menekülve 1579. február 24-re zsinatra hívta össze papjait, ahol az igazságkeresés szenvedélyétől hajtott emelkedett téziseket terjesztett elő, s egyben paráznasággal vádolt papok kizárásával is tanúbizonyossági próbált tenni arról, hogy a tan és az erkölcs egyformán fontos számára. Nem kevésbé volt célzatos az alattvalói hűség és engedelmesség kinyilatkoztatása, amelyet a tézisek összhangba igyekeznek hozni a mennyei tudomány megalkuvás nélküli kutatásának követelményével.

Szorosabban vett krisztológiai tételeket nem tartalmaz ez az előterjesztés, s zsinati jegyzőkönyv híján nem tudjuk, mi történt magán az összejövetelen. A per egész történetének kulcsmozzanata ugyanakkor, hogy miképpen vélekedünk azokról a tételekről, amelyeket Biandrata csatolt ahhoz a zsinatot összehívó levélhez, amelyet 1579. április 7-én küldött szét, s amely felsorolja azokat a tételeket, amelyekről szerinte Dávid környezetében folyamatosan tárgyaltak. Akik úgy gondolták, hogy a püspököt kizárólag nonadorantista tanításaiért ítélték el (a régebbi szakirodalom ezt szerette tiszta unitarizmusnak nevezni) nem adtak hitelt ezeknek, s Biandrata és társai koholmányáról beszéltek. A vértanú püspök egyházának mindenkori történészei tehát szükségesnek tartották hangsúlyozni, hogy Dávid nem lépett rá a szombatossághoz vezető útra. A más felekezethez tartozók közül a reformátusok ugyanakkor szívesen demonstrálták ezzel a példával is, hogy a minden korlátot elvető racionalisztikus dogmatika elkerülhetetlenül a szektássághoz vezet, s így hitelt adtak a tételsornak.

A *Mattanjah* szövegének előkerülésével azonban új helyzet állt elő, amennyiben világossá vált: Biandrata tézisei nem fantáziaszülemények, hiszen egy kivételével Glirius művének egy-egy gondolatmenetét foglalják össze. A mondott kivétel a következő: Gliriusnál nem szerepel az első un. jozefinista tétel, amely szerint Jézus József magvából született. (Az antitrinitáriusok közül egyébként a litván Szymon Budny ennek a felfogásnak a híve volt.) Mindez arra készítette Pirnátot, hogy korábbi elképzelését megváltoztatva hitelt adjon a tételeknek, s új koncepciót dolgozzon ki. Ezek szerint nem azért ítélte el Dávidot az országgyűlés, mert Palaeologus merész dogmatikai rendszerét el akarta fogadtatni az unitárius közösség egészével, hanem a politikai szempontokra roppant érzékeny Biandrata ezzel azt kívánta megakadályozni, hogy az unitarizmus életképtelen és a vezető rétegek számára elfogadhatatlan szektává váljon.

Úgy gondolom, hogy Pirnát túlságosan könnyen siklik át a jozefinista tétel fölött, már pedig ha ebben nyilvánvalóan a befeketítés eszközével élt Biandrata, akkor ez nem elképzelhetetlen a tételsor egészére vonatkozóan sem. Ezért nem merném állítani, hogy a tételeket valóban Dávid Ferenc fogalmazta meg. Jelentőségük azonban ennek ellenére aligha tagadható. Ha maga Dávid nem is hirdette ezeket, roppant fontos, hogy nem az olasz orvos fantáziájának eredményeiről van szó, hanem egy fizikailag is jelenlévő vallásújító vállalt gondolatairól, akiről a források hallgatása ellenére nehéz elképzelni, hogy ne próbálta volna meg terjeszteni tanításait. Mindez az eddigieknél érthetőbbé teszi Biandrata motivációját, s azt is, miért éppen 1578 tavaszán gyorsultak fel az események.

S persze érthetőbbé válik az a kérlelhetetlen elszántság is, amellyel a Biandrata úgymond végig csinálta a történetet: még az áprilisi országgyűlés előtt házi őrizetet rendeltetett el a püspök felett, majd miután ez az országgyűlés elhalasztotta a döntést, még szigorúbb őrizet alá helyeztette, hogy aztán sor kerüljön a júniusi országgyűlésre, ahol a már mozogni és beszélni sem tudó ember felett kimondták az ítélet. Valószínűleg a már az udvarban ott lévő jezsuiták tanácsára semmiféle hitvitát nem tartottak, csupán azt állapították meg, hogy megszegte a vallásújításra vonatkozó törvényt. Valójában tehát nem tudhatjuk, hogy mit vallott utolsó napjaiban. Az a hitvallás mindenesetre, amelyet áprilisi lefogatása után Tordán fogalmazott meg, s amelyet később Glirius közzé tett a *Refutatio scripti Petri Caroli* előszavában a Sozzininak adott válaszhoz hasonlóan arról tanúskodik, hogy életének utolsó szakaszában sem volt mechanikus recipiálója sem Palaeologus, sem Glirius gondolatainak. Mindkét irat megengedi, hogy a Krisztus országára vonatkozólag többféle vélemény is megfogalmazódjék, s szóba sem kerül a *Mattanjah* a későbbi szombatosok kiindulópontot jelentő újszerű gondolata. Nem szerepel tehát Dávidnál az az elképzelés, hogy mivel Jézus semmit sem módosított az ótestamentumi törvényen, Isten törvényeit megismerni és helyesen értelmezni egyedül az Ótestamentum alapján lehet, s mivel pedig az embernek nincs joga arra, hogy önkényesen válogasson a törvények között, a „hívó pogányoknak” (a bizonyíthatóan csak a zsidóknak szánt körülmetélkedés kivételével) az ótestamentum rituális törvényeit is be kell tartaniuk. Dávid az Istennek tetsző kegyes élet fontosságát állandóan hangsúlyozva nem erről, hanem Krisztus utánzásáról beszél. De a fő gondolat kétségtelenül a nonadorantizmus védelme, állandó ismétlése annak, hogy Krisztust nem imádhathatjuk, s nem hívhatjuk segítségül, mert ha ebben engedményt teszünk, akkor óha-

atlanul visszazuhanunk abba a pápista több istenhitbe, amelynek megszüntetése számára a reformáció legnagyobb vívmánya és értelme volt.

Nem állíthatjuk, hogy városának minden polgára, vagy akárcsak magisztrátusának minden tagja átlátta e teológiai testamentum mi-benlétét. Hatalmas tekintélyről tanúskodik ugyanakkor, s színe meghatónak is tarthatjuk, hogy e szűkebb közösség rendre intézkedéseket próbált foganatosítani legalább helyzete enyhítésére: a városi iratok egyszer Biandrata lefizetésének kísérletét dokumentálják, máskor azt a próbálkozást, hogy legalább meghalni engedjék haza. Még ez sem adatott azonban meg neki, a dévai vár börtönéből nem volt szabadulás. A jezsuita források tudni vélik, hogy életének utolsó napjaiban a démonokkal viaskodott. Ha csak a testi kínokkal, sem tartott sokáig, hiszen 1579. november 7-én, vagy 15-én elhunyt.

Források

Primariă Municipului Cluj – Protocoalele ordunârile generale: Archivele Statului, Cluj.

Protokoll (1557–1568), (1569–1582)

JAKAB Elek: Kolozsvár története II, Budapest 1888.

LŐRINCZI MIHÁLY bejegyzései Jakab Elek, Dávid Ferenc emléke c. művének kolozsvári példányába (Kolozsvári Unitárius Teológia)

PIRNÁT Antal kijegyzetelése a kolozsvári tanácsai jegyzőkönyvekből és a hozzájuk írt befejezetlen értelmezések, Lelőhelye: Szegedi Tudományegyetem Régi Magyar Irodalom Tanszéke

Dávid Ferenc művei Leírásuk: Régi magyarországi nyomtatványok 1473–1635. Res Litteraria Hungariae vetus operum impressorum 1473–1635, I–III, Budapest 1971–2000.

Szakirodalom

JAKAB Elek: Dávid Ferenc emléke, 1–2. Budapest 1879.

KANYARÓ Ferenc: Dávid Ferenc, in: KM 1906, 1–16, 65–80, 134–158, 192–228, 237–265. – Klny. is.

BORBÉLY István: Dávid Ferenc és kora, in: KM 1910, 121–143, 191–199, 300–314.; 1911, 45–50, 92–104, 174–179, 240–246, 313–317, 358–364.; 1912, 20–34. Offprint: Kolozsvár 1914.

Neue Allgemeine Deutsche Biographie, T. III, 537. (Heinz KRAFT)

SCHULLERUS, Adolf: 'Die Augustana in Siebenbürgen', Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde, 41/1923, 161–279.

GÁL Kelemen: A kolozsvári unitárius kollégium története 1568–1900 Cluj 1935, I, 435, 103–109, 111.; II, 70, 71, 172, 182, 188, 375, 376, 377, 383, 393, 400, 512, 516, 517, 570.

GÜNDISCH, Gustav: Zur Lebensgeschichte der Humanisten Gaspar von Pest, in: MKSz LXXXI/1965, 3–11.

SEBESI Pál: Adatok Dávid Ferenc életrajzához, in: KM 78/1972, 133–148, 198–201.

SEBESI Pál: Újabb adatok Dávid Ferenc családjáról és nemzetségéről, in: KM LXXVIII/1972, 30–48. és in: Dávid Ferenc (1579–1979), Kolozsvár-Napoca 1979, 10–31.

Biografisches Lexikon zur Geschichte Südosteuropas, 1/1974, 377.

VARGA Béla: Dávid Ferenc és az unitárius vallás, Budapest 1979. In English: Dávid Ferenc: what has endured of his work, Budapest 1981.

SZÁSZ János: Dávid Ferenc, Budapest 1982.

BALÁZS Mihály: Dávid Ferenc válaszol Fausto Sozzininak (Ferenc Dávid Replies to Sozzini Fausto), ItK 1983, 97–106.

DÁN Róbert: Matthias Vehe-Glirius, Life and Work of a Radical Antitrinitarian, with his Collected Writings, Budapest/Leiden 1982. (Studia Humanitatis 4.)

BALÁZS Mihály: Az erdélyi antitrinitarizmus az 1560-as évek végén (Transylvanian Antitrinitarianism in the late 1560s), Budapest 1988. (Humanizmus és reformáció 14.)

GELLÉRD Imre: Truth Liberates You: The Message of Transylvania's First Unitarian Bishop, Francis Dávid, Chico, California 1990.

PÉTER Katalin: Dávid Ferenc, in: Hitvédők és hitújítók, Budapest 1993, 35–40.

PIRNÁT Antal: Im martire e l'uomo politico (Ferenc Dávid e Biandrata), in: Antitrinitarianism in the second half of the 16th century, eds. Róbert Dán and Antal Pirnát, Bp-Leiden, 1982, 157–190.

CSEPREGI Zoltán: Konfessionsbildung und Einheitsbestrebungen im Königreich Ungarn zu Regierungszeit Ferdinands I, in: Archiv für Reformationsgeschichte 94/2003, 253–254.

Szegedi Edit: A reformáció Kolozsváron, in: KM, 113(2007), 39–51.

Egyházközségeink életéből

Bartók Béla Unitárius Egyházközség

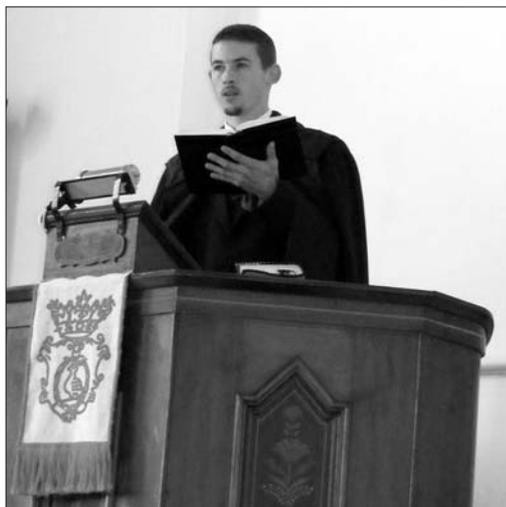
Gyülekezetünk fájó szívvel gyászolja **Rázmány Csaba** július 15-én eltávozott néhai püspökünket és lelkészünket. A gyászszertartás templomunkban volt július 30-án, mint ahogy az az előző Unitárius Élet számából is kiderül. Emlékezetünkben tovább él, és minden adódó alkalommal meglátogatjuk nyughelyét.

Szeptember 19-én a Szakrális Terek programsorozat keretében egy páran a gyülekezetünkben részt vettünk a Fiumei úti Sírkert vezetett programján, amikor több mauzóleumot is meglátogathattunk. A kötött program után meglátogattuk néhai püspökünk sírját. Halottak Napját megelőzően pedig, *október 30-án* vi-

rágot vittünk és mécseseket gyújtottunk emlékére.

Eseményekkel gazdag időszakot éltünk, és élünk át. *Július 4. és augusztus 10.* között nyári szolgálatot végeztünk templomunkban **Léta Zsolt** harmadéves, Kolozsvárról érkezett teológushallgató. Szolgálatait híveink meglegedésére végezte. Irtléte az Ő részére is hasznos tapasztalatot és gyakorlatot jelentett.

Szeptember elején egyházközségünk vendégei voltak a norvég unitárius testvéreink, **Knut Heidelberg** lelkész és családja, valamint **Kjell Morten**, újonnan felavatott norvég unitárius lelkész. *Szeptember 6-án* ünnepélyes vasárnapi

Léta Zsolt

Léta Sándor, Roberto Rosso, Kjell Morten, Knut Heidelberg

Istentiszteletet tartottunk angol és magyar nyelven. *Szeptember 9-én*, szerdán unitárius szertartás szerint, megerősítettük Knut Heidelberg lelkész és Anette Morgenstjerne húszéves házasságkötését.

Szeptember utolsó vasárnapján, Őszi Hálaadás ünnepe keretében Úrvacsorát osztottunk, mely alkalomra a kenyeret és bort **Szabó Attila** és **Nóra** adományozták harmadik gyerekük, **Csaba Arnold** megszületésének hála- és örömméretéből. Isten gazdag áldását kérjük az újszülött és az egész család életére.

Dr. Tímár András, Horváth Balázs és több lelkes gyülekezeti tagunk kezdeményezésére, beindítottuk Bibliakörünket, melyet minden hónap első és harmadik keddjén tartunk 18 órai kezdettel a gyülekezeti termünkben. Első Bibliakörünk témája az Őszi Hálaadás, és a hálaérzet emberi, természetes igénye volt. Második alkalommal, a Szentlélek unitárius értelmezésével foglalkoztunk. Ez utóbbi alkalommal pedig Halottak Napja közeledtével, az Élet, Halál, Örökélet kérdését jártuk körbe. Bibliakörünk nagy sikerét az is mutatja, hogy minden alkalommal kb. tízen gyűlünk össze, és nagyon jó hangulatban kifejtjük véleményünket vallásos nézeteinkről, Isten-élményeinkről.

Vasárnapi iskolás gyermekeink hitoktatása megkezdődött **Péterfi Katalin** hitoktatónk vezetésével. Istentiszteleteink után, nyolc konfirmáló fiatalot készítünk fel a nagy napra, a Pünkösdi előtti ünnepélyes vasárnapra.

November elsején templomunkban 10 órai kezdettel Istentiszteletünk keretében, halottainkra emlékeztünk.

November 15-én Dávid Ferenc emlék-istentiszteletet tartunk templomunkban, amelyet követően megkoszorúzzuk a XI. kerületi Dávid Ferenc utca sarkán lévő emléktáblát (10 órától Istentisztelet a templomunkban, 12 órától koszorúzás).

November 21-én, szombaton 18 órai kezdettel jótékonysági koncertet tartunk templomunkban, a Homoródjánosfalvi Alapítvány támogatásának céljából. **Beck Barbara** (alt), **Farkas Anna** (alt), **Kókai Szilvia** (szoprán) Bach, Händel, Schubert és Gounod műveit szólaltatják meg.

November 23–29. között kerül sor a világvallások he-

tére. E hét minden napján 17 órai kezdettel, részt veszünk egy-egy közösség rendezvényén. 29-én vasárnap 10 órától, e világvallások hetének megkoronázásának céljából, nálunk, keresztény gyülekezetünkben fogadjuk vendégeinket. Ez Advent első vasárnapján ünnepi koncertet tartunk **Falvai Katalin** zongoraművésznő, **Jávorkai Ádám** gordonka- és **Jávorkai Sándor** hegedűművész közreműködésével.

A világvallások hetében:

- *november 23-án:* a Karma Kagyüpa Buddhista Közösséget,
- *november 24-én:* a Magyarországi Krisna Hívók Közösségét,
- *november 25-én:* a Magyarországi Muszlimok Egyházát,
- *november 26-án:* a Tan Kapuja Buddhista Egyházat,
- *november 27-én:* a Szimsalom Progresszív Zsidó Közösséget,
- *november 28-án:* a Buddhista Missziót,
- *november 29-én* pedig keresztény közösségünket, a Bartók Béla Unitárius Egyházközséget tisztelik meg híveink jelenlétünkkel.

A részletes tájékozódás érdekében kérjük olvasóinkat, figyeljék Unitárius Portálunk internetes oldalát: www.unitarius.net címen.

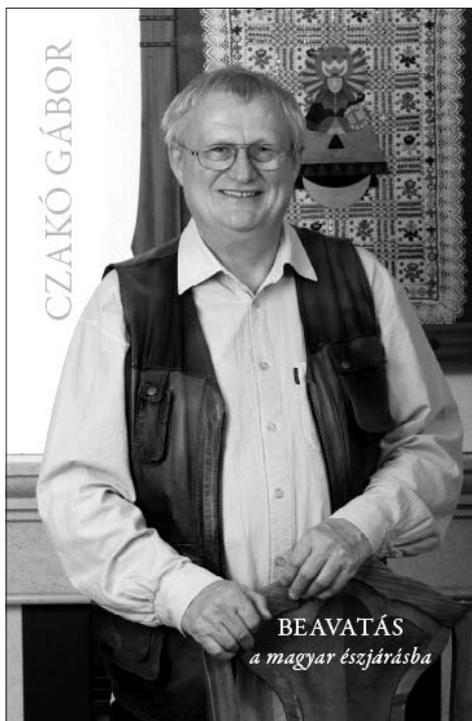
December 5-én, szombaton 17 órai kezdettel szeretetvendégséget tartunk. Ünnepi meghívottunk **Czakó Gábor** író, műsorvezető, szerkesztő.

Az adventi időszakban minden vasárnap ünnepi koncertek lesznek templomunkban: *december 13-án*, Istentiszteletünket követően az **Osztováta** együttes énekel **Zoltáni Zsolt** vezetésével, december 20-án 17 órától a **Jazz And More** kórus spirituálékat és gospeleket énekel. Karvezető: **Halakovics Ágnes**. Mindkét együttes már koncertezett templomunkban, nagy-nagy sikerrel.

E-mailben is folyamatosan értesítjük mindazon híveinket és támogatóinkat, akik megadták elérhetőségüket. Kérjük, írjanak a leta@unitarius.hu vagy a leta.sandor@gmail.com címre.

Istentől megáldott ünnepi időszakot kívánok.

Léta Sándor

Czakó Gábor író, a BBUE vendége lesz december 5-én

Füzesgyarmat

és a Gyula és Környéke Szórványgyülekezet

Előbbi lapszámunkból kimaradt egy érdekes esemény. **Hornik Sándor** a Bélmegyer melletti Tarhos község polgármestere a szépen fejlődő községe központjában templomot szeretne építeni, építtetni. Hallva, tudomást szerezve a bélmegyeri kötődésünkről és munkánkról, valamint látva a füzesgyarmati dalárdánkkal egy tarhosi kulturális rendezvényen való színvonalas szereplésünket, két évvel ezelőtt, szeptember 22-én, **Kincses Zoltán**, UART-os író-költő, gimnáziumi tanár társaságában fogadott, hogy beszéljünk a templom jövőjéről.

A polgármester úgy szeretné, hogy egy ökumenikus istenháza szülessen. A községben egyetlen felekezetnek sincs „működő” gyülekezete. Alföldi (de sajnos országos) jelenség, hogy senki szinte nem is tudja, hogy milyen felekezetből származik, nincsenek megkeresztelve, bérmálva, konfirmálva, házasságuk nincs egyházilag rendezve, a temetések java része polgári-társadalmi. El kellene kezdeni például unitárius gyülekezetet is, egyelőre csoportot létrehozni. A polgármester megkezdte a tárgyalásokat a megyei egyházak fő vezetőivel, a szomszédos lelkészekkel. Mi is vállaltuk a missziót, de figyelmeztettem a község vezetőjét, hogy mihelyt valahol unitárius mozgalomról értesülnek, azonnal elkezdik az ébredést és az ellenmunkát az ismert „tényekre” hivatkozva, hogy mi erdélyi egyház vagyunk, nem vagyunk alföldi jelenség, csak áttért (vajon honnan, amikor azt sem tudják legtöbbször, amikor jönnek temettetni vagy más szertartásért, hogy őseik milyen valláshoz tartoztak, tartoznak?) unitáriusok vannak. Már azt is szép dolognak tartjuk, hogy egy vezető gondolt ránk. Munkát ígértünk, a többi csak részben függ tőlünk. Várjuk az eredményt.

Október 1-jén **Domokos Lászlónak**, a megyei közgyűlés elnökének meghívására, mint a Megyei Idősügyi Tanács tagja, részt vettem az Idősek Napja alkalmából rendezett konferencián és ünnepségen Békéscsabán a vármegye házában, ahol ajándékokkal is kedveskedtek nekünk.

Október 4-én, a hódmezővásárhelyi ünnepségen elmondtam az e lapszámomban megjelent, úrvacsorára előkészítő beszédemet, ami nem fért bele a Kossuth Rádió egyórás adásába.

Október 6-án délután 5 órakor, a mi 6 órakor kezdődő emlékezésünkre, a Füzesgyarmatért Polgári Egyesület által rászervezett rendezvényen vettem részt, amíg el kellett jönnöm. A mi megemlékezésünkön többszöröse vett részt az

érdeklődőknek, mint a központin. Egy durva, régi pedagógus ötlete zavarta meg néhány napra a hangulatot a városkánkban. Saját kapujára kitett egy becsmérő szövegű plakátot, miszerint ne szennyezzük be az aradi 13 vértanú emlékét, mert mi meghívtunk minden felekezetet, pártot, civilszervezetet, magyart, romát (meghívóval és egy városi Tv-s közleménnyel). A koszorúzásunknál egy jobbikos fiatal is szót kért, de bárki más is szólhatott volna, ha szándékában állt volna. Ennek ellenére a megemlékezésünk megható, emelkedett, méltóságteljes volt néhány erősebb megjegyzésem ellenére is, amit a templomkertbeli „Aradi 13 Vértanú” emlékművénel mondtam el.

Október 9-én Cinkótán eltemettük **Sári József** (86) hívünket, akit sokadmagával az '50-es évek elején üldöztek el a községből, mint jeles gazdát, jó unitáriust. Édesanyja emlékére, aki az első született unitárius volt az újonnan alakult unitárius gyülekezetben, emléktáblát készíttetett a templomépítés 100. évfordulóján. Nagy részvét mellett temettük el.

Október 13-án a Püspöki Hivatalban a Magyar Tudományos Akadémia megbízásából egy egyházi felmérés kapcsán beszélgetést folytattam egyházi életünkről, saját munkámról.

Október 17-én a darvasi csökmői úti temetőben hatalmas részvét mellett utolsó útjára kísértük **Szilágyi Demeterné Fülöp Irén**, 68 évet élt testvérünket. Rövid, de súlyos betegség után, amit alázattal, türelemmel viselt el szerettei körében, adta vissza nemes lelkét Teremtőjének. A baráti család, ahol már sokat búcsúztattunk, kért fel a szertartás végzésére.

Október 20-án szintén a darvasi csökmői úti temetőben búcsúztunk **id. Komóczi László** 66 évet élt testvérünktől. A tragikus hirtelenséggel elköltözött férjet, édesapát, nagyapát, testvért, rokont, jó barátot nagy gyászoló tömeg kísérette el utolsó útján. A darvasi szimpatizáló közösség kért fel erre a búcsúszertartásra is. A darvasi halottaink emléke legyen áldott.

Október 23-án részt vettem az ünnepi testületi ülésen, majd híveimmel a központi ünnepségen, ahol **Kovács Bálinttal** koszorúztunk **Barta János** beteg gondnokunk távolléte miatt. 11 órától kezdődött a mi, templomi emlékezésünk. Közel 100 érdeklődő vett részt az istentiszteleten, ahol köszöntőt mondott városunk polgármestere, Lovagrendünk nagypriorasszonya. Az emlékbeszédet **Farkas Zoltán**, a megyei közgyűlés alelnöke tartotta. **Kincses Zoltán** író-költő **Szabédi Székely László**, unitá-

A Nemzetközi Szent György Vitézei Lovagrend tagjai

rius mártírprofesszor, nyelvtudós, költő életéről beszélt, aki 1959-ben Kolozsváron lett öngyilkos többedmagával tiltakozásul a Bolyai Egyetem elvétele ellen. Szabédi-versek, valamint '56-os alkalmi versek és énekek hangzottak el a jelenlévő fiatalok, hittanosok, felnőttek és dalárdistáink előadásában. A zászlós kivonulás és nemzeti imádságaink elhangzása után virág borította el az 1956-os emlékművet, mécsesek gyúltak mellette. Az emlékünnepet egy 70 személyes „engesztelési ebéd” követte a közeli vadászházban. Este 6 órakor részt vettem a Fidesz-rendezte gyertyagyújtásos megemlékezésen, ahol alkalmi versek, énekek és beszédek hangzottak el.

Október 25-én délután a Hajnal István Idősek Otthonában tartottunk istentiszteletet.

Október 28-án eltemettük **id. Kovács Lajosné Gulya Emma**, 65 évet élt testvérünket. Nyugalmazott presbiterünk felesége, 5 gyermek édesanyja, 14 unoka nagynője, egy dédunoka dédmamája, a jó rokon, barát, ismerős nagy szenvedés után hagyta itt szeretteit. Végtisztességén hatalmas sokaság fejezte ki együttérzését a gyászolókkal, osztozva a veszteség felett érzett fájdalommal. Férje után lett egyházközségünk tagja. Emléke legyen áldott.

Október 30-án a Kosuth Rádió „Egy az Isten” című adásában interjút készített velem **Veres Emese Gyöngy-**

vér szerkesztő az egyházunk életében bekövetkezett változásokról és a jövőbeli tervekről, hangsúlyozottan az erdélyi egyházzal való uniós tervekről, elképzelésekről.

Október 31-én Debrecenben feleségemmel részt vettünk a **Pap Gy. László** lelkész által rendezett reformáció-emléknapi konferencián. Itt előadást tartottam a Magyarországi Unitárius Egyházról egy kis visszatekintéssel a múltjára, majd jelenéről és főként jövőjéről.

November 1-jén megható istentisztelet keretében sokan emlékeztünk halottainkról. Emlékükre gyertyát gyújtottunk a templomban és megszólaltattuk harangjainkat. Alkalomhoz illő verseket és énekeket hallgathattunk meg. Délután a temetőinket jártuk emlékezve.

November 6-án délelőtt hivatalos voltam a Budapesten a Hadtörténeti Intézet és Múzeum VIII. Kegyeleti Konferenciájára és a „Kegyelet és Emlékezet 1999–2009” című kiállításra. Délután Budapesten lelkészi értekezletet tartottunk egyházunk jövőjéről.

November 7-én Budapesten tartottuk az Egyházi Képviselő Tanács évi harmadik ülését.

November 10-én hivatalos voltam a Magyar Bibliaalapítvány ülésére, ahol az év végi választás szerepelt főnapirendként. Egyházunk is részt vesz a közgyűlésben és kuratóriumában.

November 15-én emlékistentiszteleten idéztük **Dávid Ferenc** reformátorunk emlékét, aki éppen 430 évvel ezelőtt halt vértanúhalált a dévai várbörtönben. Hittanosaink, énekeseink, presbiterasszonyaink alkalomhoz illő verseket,

énekeket adtak elő. A lelkész felolvasást tartott Dávid Ferenc tanításainak időszerűségéről, egyházunk megújulási törekvéseiről.

Lassan közeledik az adventi időszak, a karácsonyra való készülődés. Közben két alkalommal is szerepelünk nyugdíjassainkkal őszi-adventi összejevetelen, itthon és Bélmegyeren, november 21-én és 28-án. Aztán Isten segítségével november 29-én meggyújtjuk az első adventi gyertyát Fűzesgyarmaton és délután fél 4 órakor Gyulán, az Esze Tamás utca, 2. szám alatti imatermünkben. Addig is legyen velünk az Isten.

(b.l.)

Szeged

Augusztus 30-án a Kálvin téri református templomban **Bálint Benczédi Ferenc** az Erdélyi Unitárius Egyház püspöke megkeresztelte **Kiss Levente** és **Ősz Tímea** ikergyermekeit **Kiss Bence Leventét** és **Kiss Balázs Andrást**.

Augusztus 30-án a szegedi Dómban Pünkösdváró Európa Kárpát-medencei Ökumenikus Nagytalálkozón más egyházak püspökei mellett ünnepi beszédet mondott **Bálint Benczédi Ferenc** unitárius püspök is. Több világi alelnök, EP-képviselő is felszólalt.

Hitében és nyelvében él a nemzet.

Az első Pünkösd napján, minekutána a Szentlélek kitöltetett, az Apostolok szavát „mindenki a maga nyelvén hallotta szólani” tartja az Írás (Csel. 2,6).

A Duna Televízió, a világ és a Kárpát-medence magyarságának televíziója egyenes adásban közvetítette az Ökumenikus Nagytalálkozót.

Szeptember 26-án Bartók Béla halálának 64. évfordulóján **Vitálisné Miklós Éva** koszorút

Kiss Tünde és Vitálisné Miklós Éva a megkoszorúzott Bartók-szobornál

helyezett el a nagy unitárius zeneszerző és zongoraművész Szegedi Pantheonbeli mellszobránál.

Szeptember 27-én a Honvéd-téri református templomban **Kiss Mihály** lelkész őszi hálaadó úrvacsorával egybekötött istentiszteletet tartott. Az elmélkedés alkalmául Lukács evangéliuma 8. része 5-9 verse szolgált a magvetőről.

Lelki reményre is szükség van – jóság, szeretet, békesség magva vetésére is.

Az úrvacsoraosztás után **Kiss Tibor** új gondnok fogadalomtételére került sor.

Végül, az október 4-én Hódmezővásárhelyen tartandó ünnepi istentiszteletre való hívással zárult az őszi hálaadás. A hívek dekoratív, szép meghívókat kaptak.

Október 4-én Hódmezővásárhelyen a felújított templom felavatása alkalmából tartott ünnepségen, Őszi Hálaadás napján, a magyarországi unitáriusok IV. egyetemes találkozásán, melyet a Magyar Rádió is felvett, Szegedről szinte minden templomlátogató hívő és családja részt vett. Az unitáriusok egységét erősítette az erdélyi püspök **Bálint Benczédi Ferenc** prédikációja és **Balázs László** püspökhelyettes úrvacsora előtti beszéde.

Vitálisné Miklós Éva

Kiss Tibor gondnok fogadalomtétele

Kérjük, újítsák meg előfizetésüket a 2010-es évre is!

Köszönettel: a szerkesztőbizottság

Kedves olvasóinknak szeretettel ajánljuk **Farkas Boglárka** *Befejezetlenül* címmel megjelent könyvét. A könyv kapható minden könyvesboltban, vagy megrendelhető a Hír Televízió ügyfélszolgálatánál és a Kairosz kiadó honlapján.

Farkas Boglárka Kolozsváron született, ott is érettségizett a Báthory Gimnáziumban 1990-ben. 1991 óta él Budapesten. Egyetemi diplomát a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának néprajz szakán szerzett. 1992 és 2005 között a Duna Televízió munkatársaként a televíziós szakma szinte minden műfajában kipróbálta magát. 2005 júliusában döntött úgy, hogy legjobb tudása és tehetsége szerint a Hír Televízió nézőit fogja szolgálni. *Forrás: Hír Tv*

Az én Házsongárdom

Általános iskolás koromban csak azt tudtam a Házsongárról, hogy ott sok mókus van és nagy gesztenyefák. A halottak otthonának hívják, és ha az ember elég sokat gyalogol, talál egy olyan sírt is, amin az az írás áll, hogy Farkas Boglárka. Azt is mondta édesanyám, hogy ő az én testvérem, de már nem él. Négyévesen elment az anygalkához. Elütötte egy autóbusz, és meghalt. Még azelőtt, hogy én megszülettem volna.

Az évek múlásával tágabb világot kezdett jelenteni ez a temető. Az iskolai tanítás ugyan nélkülözte a magyar történelmet, és a magyar irodalmat is csak cenzúrázva oktathatta, de mindig voltak olyan tanárok, és persze a szüleink, akik fontosnak tartották, hogy megfelelő időben a megfelelő könyvet a kezünkbe adják. Ezekből aztán idővel s laponként kiderült, kik vagyunk mi, és honnan jövünk. Kik azok, akik nekünk fontosak a múltból. Kik azok, akik maradandót alkottak. Kik azok, akik – a világ bármely táján is éltek – ugyanehhez a nemzethez tartozónak vallották magukat. Kamaszodó fejjel olvastuk e könyveket. És így lett a Házsongárd egyre fontosabb. Mert a temető életre kelt a könyvekből, s a sírok már nemcsak magyar feliratokat, hanem sorsokat, műveket és alkotókat jelentettek. Olyan tudósokat, írókat, fordítókat, költőket, történelmi személyiségeket vagy éppen közéleti embereket, akik sokat tettek e nemzet felemelkedéséért. Akik híresek voltak, és magyarok. Líceumi éveinkben zárándokhely lett a temető. Sokszor töltöttünk itt hosszú délutánokat, hevenyészett tanári vagy szülői útmutatás alapján keresgélve sírhelelyeket. Sokszor olvastam itt egész délelőttöket egy-egy síron üldögélve. Bevallom, néha éppen az iskolát kerülve. És szépen sorban megtaláltuk azokat, akik fontosak. Apáczait, Brassait, Reményik Sándort, Dsida Jenőt, Szilágyi Domokost, gróf Mikó Imrét, Kriza Jánost,

Szenci Molnár Albertet, Jósika Miklóst, Misztótfalusi Kiss Miklóst, Berde Mózeset, Bölöni Farkas Sándort vagy éppen Kós Károlyt. És még sorolhatnám az 1500-as évektől napjainkig. Ez a domb Kolozsvár szívében számomra nem csak egy temető. Tanúságtétel és bizonyíték. Fél évezred magyarságának hithű lenyomata, és csak bízni lehet abban, hogy ez örökre így marad. Manapság, ha szülővárosomban járok, csak ritkán jut idő a Házsongárdra. S akkor is inkább a saját halottaimra, hiszen időközben drága nagymamám is ebben a földben talált örök nyugalomra. De sokszor hiányzik e hely békéje, a gyerekkori séták ráérőssége, az a fajta őszinte felfedezés és öntudatra ébredés, amilyent ott megéltem. Hiányzik a megszámlálhatatlanul sokféle ismerős sírkő és felirat, melyek mindegyike egy teljes életet rejt. Életeket, amelyek – legalább részben – fennmaradtak az utókornak.

És végül, de talán mindenekfölött az a sír hiányzik, amelyik egy ismeretlen és jövőtlen, tragikus parányi sorsot rejt magában. Farkas Boglárkáé. Nem létező kapcsolatom egy halott kislánnyal, aki mostanában lenne negyvennégy éves. A nővérem. Bizonyosan ugyanúgy szeretném őt, mint amennyire a bátyámat és a húgomat szeretem. Nem tud hiányozni, mert sohasem ismertem, mégis jobban tud hiányozni az ismeretlensége, mint sok minden más. Ami maradt belőle, az már csak emlékezet. Édesanyám negyven év után is könnybe lábadó szeme, valahányszor szóba kerül. Néhány fénykép, amelyről egy szóke, gyönyörű kék szemű kislány mosolyog rám. Egy cipőcske, amelyet valaki megőrzött a padláson.

Gyerekefejjel sokszor megkérdeztem édesanyámat, hogy miért kaptam ugyanazt a nevet, amit ő. Miért lettem én is Boglárka. „Azért”, mondta édesanyám, „mert kétszer ugyanaz a tragédia nem történhet meg”.

Szabédi Székely László

(1907. május 7.–1959. április 18.)

Kányádi Sándor „In memoriam SZ. L.” című versében így idézi vissza a lírikus, tudós, nyelvész, esztéta tragikus, utolsó perceit: „*Mint álomban, ha síneken / játszodtam és jött a vonat, / dermedten állok, engedem, / hogy elgázoljanak. / Sikoltanék. / De csak hangtalan ráng a szám: / látom a fejem legurulni / a töltés oldalán.*” Szilágyi Domokos szerint: „Nagy művésze volt a nyelvnek. És amennyire otthon érezte magát a költészetben, éppoly kevésbé érezte otthon magát a világban, amelyben felnőtt.” „Szabédi legutolsó munkájában: nyelvészeti dolgozatában is költőnek vallotta magát, – a költészet nem foglalkozás, még csak nem is hivatás, hanem életmód. Bele lehet halni.” – írja Szilágyi Szabédi sorsvállalására utalva, miszerint 1959-ben, azon az április 18-án a Kolozsvár melletti Szamosfalván vonat elé vetette magát. (Érdekes, hogy Szilágyi Domokos is másfél évtized múlva ugyancsak önként távozik az életből, mert a költészetbe „bele lehet halni.”)

A híres szabédi unitárius lelkész, egyházi énekszerző, verselő Rédigér Géza unokájaként látja meg a napvilágot Sáromberkén, ahol édesapja, Székely Sándor vasúti tisztviselő volt (ő is ezt a nevet használja 1933-ig, amikor felveszi nagyszülei szolgálati helyének, a mezősegi Szabéd nevét). Gyermekkorra élményvilágát meghatározta a vonatszerelvények dübörgése, mozdonyok zakatolása. „A szabédi Nagyréten”-ben írja: „*Vasúti sín mellett / jöttem idegennek / egy idegen világra, / tüzes vasúti sín / volt legelőbb kicsiny / talpam alatt a járda...*” „...*huszonkilenc évet / bolyongtam vasutakon, / alattam mindig az / ingatag vashidak / morajló folyamokon, / utak és vasak, és / nyakamon van a kés – / zakatol a vonatom. / Senyvedek, sanyargok, / s nyergelek, s nyargalok, / maradásom nincs sehol, / alattam üresség, / felettem üres ég, / se mennyország, se pokol, / réveteg álmokon / rémeket álmodom – / a vonatom zakatol.*”

Ötvenkét éves korában egy ilyen „vonító vonatot”, „morgó mozdonykutyát” nem tudott megállítani, mint ahogy nem lehetett útját állni a Ceausescu-féle vadállati kommunizmusnak sem, bár akkor még a leendő „kárpatok géniusza” csak végrehajtó volt, amikor megszüntette a Bolyai Egyetemet: „*Életem sín-mese, / amim van, semmi se, / mögém rohant a jövőm. / Fékét a fekete / kerekek elibe! / Állj meg, gyors iramú szörny!*” A hat gyermeket vállaló vasutas minden gyermekét „*gimnáziumba írta, / látott bút, bajt, könnyet, / hogy nekünk a könyvet / láda-*

számra szállítsa.” – emlékezik a költő a nehéz évekre.

1913-ban a család a Brassó megyei Zernyestre költözött. Itt kezdi iskoláját, de még ugyanebben az évben Kolozsváron, az unitáriusok híres kollégiumában folytatja. 1925-ig itt végzi elemi iskoláit és gimnáziumi tanulmányait. Irodalmi érdeklődését mutatja az is, hogy szerkeszti a Diák című, majd a Remény című lapokat. Az Ellenzék 1925-ös évfolyamában jelennek meg első versei. Ugyanebben az évben Valkó Lászlóval megjelentetik az Új élet című kötetet. 1926–27 között az egyház támogatásával Strasbourgban, a protestáns teológián is folytat tanulmányokat. Hazatérve az unitárius teológiára és a bölcsészkarra jár, közben tanít, és magántisztviselőként dolgozik, és természetesen írással, kutatással foglalkozik.

Még ismertem olyan idősebb lelkészt, aki beszélt róla, elmondva, hogy unitárius, szabadelvű hite annyira meghaladta az akkori eléggé konzervatív vált hivatalos egyházi szemléletet, hogy nem tudta vállalni, és nem folytatta teológiai tanulmányait. A fáma szerint egy előadást – prédikációt – írt/tartott egy eltorzított zoltárvers alapján. Az „Azt mondja a balgatag az ő szívében: Nincs Isten.” (Zsolt. 14: 1) versből csak a tagadásról beszélt volna, amiért aztán végleg elváltak útjaik (ezt történészeink tudják jobban!). 1933-tól újra a kolozsvári egyetem hallgatója. 1934-ben az Ellenzék belső munkatársa, majd a kolozsvári magyar színház lektor-dramaturgja. 1939-ben bevonul a román hadseregbe katonai szolgálatra, egy hónapot katonai fogházban is tölt. Ez alatt testvérei kiadják az „Alkotó szegénység” című verseskötetét.

1940-ben a román Bare nevű faluban tanít, ahol román népdalokat is gyűjt, amit később ki is ad. 1941-ben a kolozsvári egyetemi könyvtárban dolgozik. Jékely Zoltánnal és Kiss Jenővel megszerkesztik az „Üdvözlégy, szabadság!” című antológiát, majd segíti a Termés (Jakab Jenő egykori pestszentlőrinci lelkész volt a kiadója) szerkesztését. 1942-ben ott van az utolsó marosvécsi találkozón, 1943-ban a szárszói konferencián. 1944-ben Püski Sándor „Magyar Élet” kiadójának lektora. 1944-ben, a román árulás után Kós Károllyal, Balogh Edgárral, Jancsó Elemérral és Nagy Istvánnal felhívja az erdélyi magyarokat demokratikus szervezkedésre. 1945-ben francia nyelvet tanít a Kolozsvár-széli hóstáti polgári iskolában, a Munkás

Atheneum lektora lesz, a Romániai Magyar Írók Szövetségének alelnöke, bölcsészdiplomát szerez és a filozófia doktora lesz.

Belép a kommunista pártba hasonlóan a világháború utáni értelmiség sok képviselőjéhez, mert azt hitték, hogy így eredményesebben képviselhetik a magyarság ügyét. Feleségül veszi Tompa László, székelyudvarhelyi költő leányát, Margitot. Sepsiszentgyörgyön, a Székely Mikó Kollégium tanára lesz, a Székely Nemzeti Múzeum igazgatója, a Magyar Népi Szövetség „Népi Egység” című lapjának szerkesztője. 1947-től elfoglalja Benedek Marcell helyét a kolozsvári Bolyai Egyetemen, ahol 1952-től a magyar irodalomtörténeti tanszék vezetője. 1948-tól az Erdélyi Múzeum Egyesület főtitkára. Állami elismerésben részesítik. Érdeklődése a nyelvészet felé fordul. 1955-ben megjelenik „A magyar ritmus formái” tudományos műve és egy „Válogatott versek” kötete. 1956-ban jelenik meg a „Nyelv és irodalom” című tanulmánygyűjteménye. 1958-ban elkészül „A magyar nyelv őstörténete” című értekezése.

1956 ősze után sok erdélyi magyarnak (és más szimpatizánsnak) megnehezedik az élete.

Jönnek a megtorlások, kivégzések, börtönök, az erdélyi értelmiség lefejezése. A bosszúállás visszaszorítja a magyar oktatást, művelődést. 1959-ben ő is tiltakozik a magyar egyetem felszámolása ellen, amiért rendőrségi zaklatás lesz osztályrésze. A meghurcolást nem tudja elviselni. Tiltakozásul a már említett halálba menekül. Többen választják ezt az utat az értelmiségiek közül, de mások is.

Életművét a kommunista diktatúra idején eléggé elhallgatták. Költészeténél az irodalomkritikusok most már sokkal értékesebbnek tartják nyelvészeti, esztétikai, esszéírói munkásságát. Az Új Magyar Irodalmi Lexikon, a diákoknak összeállított Ki Kicsoda a magyar irodalomban, valamint gyűjteményes kötetek sokat írnak róla és közölnek írásaiból, főként verseiből. Tudományos műveit egyetemeinken oktatják. Aki életművét bővebben meg akarja ismerni a fent említett művek tájékoztatást adhatnak.

Egy 1940-ben írt megrázó erejű versével, amit az Erdélyi Unitárius Naptár is közölt, s amit én is sok-sok prédikációmban használtam, emlékezzünk rá:

VÁLASSZ!

*Int a pillanat, ez a zsarnok:
kettőből egyet kell akarnod!
Húznád, halasztanád a választ,
ó követel: azonnal válassz!*

*Kétarcú pillanatok szörnyű
sodra örvénylik, mint a gyűrű;
készületlen és akaratlan
választanod kell szakadatlan.*

*Hiába szólalsz, lázadozván:
menj, pillanat, mi közöm hozzád?
Fenyegetéssel hal meg ajkán:
megtagadtál; emlékezz majd rám!*

*Vagy szólsz mohón: kettőből kettőt,
add hát, akarom mind a kettőt!
Kétes kincsét már eltemette,
s: egyet se kapsz! – felel nevetve.*

*Adj időt, szólsz, a jót akarnám...
Máris ellök magától durván,
s helyette az elsónél szörnyebb
pillanat kérdőjele görbed.*

*Egyet, azonnal: kemény törvény.
Forog az idő, mint az örvény,
s behunyt szemekkel, tántorogva
mi válogatunk hatra-vakra.*

*Majd a nagy pillanat, a végső,
kinyitja a szemünket, későn,
s mit vakon vállaltunk, s nem értve,
kegyetlen megszámloltat érte.*

*Kérjétek az Irgalmazótól,
válassza meg rosszat a jótól,
gyűjtson világot a szívünkben,
tudni a jót még életünkben.*

Összeállította és közölte:
b.l.

„Öreg faültető éneke”

Benedek Elek (1859. szeptember 30.–1929. augusztus 17.)

*Ragyogj, ragyogj még őszi napsugár,
Melengsd testét az elaggott földnek!
Szánd meg szegényt, óh nézzed, mily kopár,
Talán nem is zöldül ki soha többet.*

*Ragyogj, ragyogj még nyájas-szelíden,
A zord szelet kergesd a messzeségnek,
Hadd ültetek fát szépen, rendiben,
Óh, nem magamnak – az új nemzedéknek!*

*Mindegy! Te csak ragyogj, segélj nekem,
A zord szelet kergesd a messzeségnek,
Mi hasznom benne? – én nem kérdezem,
Csak ültetek a jövő nemzedéknek.*

*Ragyogj, ragyogj még, s azzal ne törődj,
Munkám örömét hogy aligha látom...*

*Jól tudják ezt a vén faültetők,
Óh, jól tudom ezt én is, Nap barátom!*

*Óh, jól tudom, hogy más szedi le majd
Édes gyümölcsét mind ez ifjú fáknak,
Örömet, hasznót nékem egy se hajt,
Fáradt testemnek sosem adnak árnyat!*

A fenti címadó vers akár a nagy mesemondó ars poetica-jának is nevezhető. A Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézetének munkatársa Császtvay Tünde írja: „Székelyföld szülöttének meseírása is komoly eszmei pillérekre épült: a gyermekirodalmat az igaz és jó emberré nevelés eszközének, a magyar történelem megismerésének tekintette. Ízes nyelvezete pedig az irodalmi nyelv kialakításában vállalt fontos szerepet.”

A kettős kerek évfordulás (születésének 150. és halálának 80. évfordulójára emlékeztünk-emlékezünk ebben az évben) mesemondót nem lehetett kifelejteni az ideai nemzeti évfordulóink közül, mint Orbán Balázst és sok más jeles képviselőjét magyar értékeinknek. A füzesgyarmati egyházközség „irodalmi” csoportja már tavasszal a helyi Hegyesi János Városi Könyvtárban megemlékezett egy irodalmi est keretében az erdélyi, háromszéki Kisbacon nagy szülöttjéről. Élmény volt hallgatni a gyermekek, fiatalok és felnőttek által előadott meséket és sok-sok költeményt, meg történelmi elbeszéléseit. Olyan szomorú volt viszont tapasztalni, hogy a „harrypotteres” nemzedék és az őket nevelő (inkább nem nevelő!) szülők, pedagógusok és mások mennyire hallgattak szeptember 30-a tájékán, a 2005-től a magyar népmese napjává nyilvánított születésnapon. Mécs László írta fájdalmasan Az életünk nem tud legenda lenni című versében: „Az öregek aludni mentek és / meséik is a temetőkbe tűntek. / Mi jöttünk sorra! Kuckók rejtekén / új gyermekraj hallgatni vágya minket. / Miről meséljünk nekik? Vérözön / hátán bárkában evezett a Semmi!! / (Kún Béla? Béke-cirkusz?? Genny-kutak??) / Az életünk nem tud legenda lenni! / Lelkünkre mese-erdők hímporát / kaptuk még, s úgy mentünk a Golgotára. / – Utódaink már úgy mesétlenül / kálváriáznak a húsvétra várva.”

Sokszor elmélázok azon (főként most, amikor már megszületett Dorka Lili nevű lányuno-

kánk), hogy miért nem szerethetik a ma felnövő nemzedékek a mesét, az Elek apó meséit sem. Mi gyermekeinknek azokat is olvastuk, főként a történelmi vonatkozásúakat, már Gergő Daniel unokánk is hallott tőlünk is és édesanyjától is szép meséket. Nos, nem kellett azon el-töprengenem, hogy hol a hiba, mi a válasz. A városi könyvtárban alig volt a több száz kötetes Benedek Elek műből néhány példány. Ha ez így van egy hétezres városban, ahol 8 osztályos iskola is van, akkor mi lehet a kisebb helyeken, és úgy általában az egész országban. Nem ismerik magyar irodalmunk e gyöngyszemeit, amiket Benedek Elek gyűjtögetett hangyaszorgalommal, áldozathozatallal. Nem tartom fontosnak, hogy életrajzi adatokkal tömjem tele ezt az emlékezést, mert meg lehet találni azokat lexikonokban és az interneten is, aki akar érdeklődni az ilyen dolgok iránt, az hozzájuthat könnyedén. Egyébként is annyira sokrétű munkát végzett, hogy a műveinek pusztá felsorolása is oldalakat tenne ki.

Honnan merítette ezt az erőt, indíttatást. A kisbaconi temetőben az öreg szülők kopjafáján megtalálhatjuk a nem is olyan nagy titkot, Benedek Elek írta és vésette rá: „Ami jót, nemeset könyveimben láttok: / E két öreg ember szívéből eredett./ Ha majd kihull a toll reszkető kezemből: / E két öreg ember mellé temessetek...” Aztán a gyermekek felé fordulását szintén ómega fogalmazta meg: „Jézus tanítványa voltam / Gyermekekhez lehajoltam / A szívemhez felemeltem / Szeretetre úgy neveltem...” Ez már az ő sír-emlékére van felvésve.

Budapesten, majd a megcsonkított országban jól megalapozta hírnevét, népes családjának anyagi jólétét, de tudva elszakított földje népének nagy szükségét, hogy lelki támaszra szorul az erdélyi magyarság, a székelység, és a gyermekeknek, a felnövekvő nemzedéknek kell fát ültetni, ami majd teremjen gyümölcsöt jelképesen is, elhatározták, hogy hazatelepednek,

és élete további részét az erdélyi gyermekirodalomnak szenteli, áldozza. S hogy ez a nemes szándék tragédiába torkollott, és azon az augusztusi napon valóban kihullt a toll reszkető kezéből a „Fő, hogy dolgozzanak...” utolsó szavakat szántva a levélpapírra, arról így ír Marcell (aki maga is neves irodalmár volt): „Benedek Elek életével és halálával a jóság kiapadhatatlan forrását fakasztotta az emberek lelkében. Jobb lett a világ... Egész életét nézzétek, és nézze mindenki Benedek Eleknek és feleségének (felesége is, amíg a haldokló Apóval volt a család elfoglalva, egy eldugott marék veronállal kiment a kert végébe és megmérgezte magát – b.l.). Azok pironkodjanak, akik hitetlenül élnek, hajlíthatatlanok és képtelenek igazak lenni, mint ez a két ember volt.

Azok pironkodjanak, akik megakadályozhatták volna a kettős tragédiát, ha pártok, felekezetek, osztályok, egyének érdekein felül emelkedve, hatalmukat és anyagi erejüket az egész erdélyi magyarság szolgálatába állítják (az utolsó csepp az volt a pohárban, hogy szeretett újságja, a Cimbora – sok gyermek kedvenc olvasmánya – anyagiak hiányában nem jelenhetett meg többé – b.l.). Azok pironkodjanak, akik miatt Jézus tanítványainak újra meg újra

magukra kell venniük a keresztet, a töviskoszorút. Akik talán ma sem látják még a nagy tragédia igazi értelmét..., akik nem tudják, hogy Benedek Elek él, mert az igazságért harcolt, mert gyermekeket emelt szívéhez, s mert ez a szív tele volt krisztusi szeretettel...”

A sokszor értelmetlen, új és új nemzedékeknek fát ültető Elek apó kedves versével zárom emléksoraimat:

„Elszállott az idő fölöttem, / Vén körtefa búcsúzni jöttem. / Virágodat tán sose látom, / Isten veled, öreg barátom, / Legjobb barátom! / Mi titka volt ifjú szívemnek, / Tereád bíztam, rejtve benned. / Fészkelni rád hiába járnak, / Nem mondtad el szarkamadárnak – / Csacska madárnak. / Könnyem, ha omlott, letörölted, / Fájdalmaim elszenderültek; / S csak rám hajolt virágos ágad, / Eltűntek mind a bűnös vágyak – / A bűnös vágyak. / Istent dicsérni hozzád jártam, / Legszebb művét benned csudáltam. / Hol az ember, aki tenálad, / Vad körtefa, szebbet formálhat?! / Nincs szebb tenálad! / Isten veled, ütött az óra, / Hajolj reám még búcsúzóra! / S amivel Isten úgy megáldott: / Még egyszer hullasd rám virágod, / Fehér virágod.”

-b.l.-

Versek Dávid Ferencről

Dávid Ferenc

*Két arca van: az egyik rám mered,
mint büszke kőszirt nyüzsgő völgy felett,
lelkünkbe néző lelkiismeret.
Dacos kemény arc, gránitból faragták,
tekintete a végtelen szabadság.
Belécsonkulnak gyilkos, balga szablyák.
Századok felett virraszt egyedül,
magányos, büszke csend veszi körül,
lelkén az óriások gondja ül.
A másik arca szenvedő, szelíd...
hordozza titkon mások könnyeit,
s magányok mély völgyébe rejtőzik.
Alázatos arc ... Remegő gyerek...
... Amazt mi látjuk, földi emberek,
Ezt csak az Úr, a csillagok felett.*

Elhatározás

*Dávid Ferenc táborába magam is beállok,
az ő igaz, szent ügyéért mit tudok, vállalok.
Nem szégyellem én a hitet, s hogy templomba járok,
büszke vagyok, hogy én az Ő követője vagyok.
Áldja meg az egek Ura a mi egyházunkat,
annak minden egyes tagját s a mi templomunkat.
Hordozzon az Ő jobb keze elejétől végig,
álljon a mi egyházunk időtlen időkig.*

Boldog karácsonyi ünnepekelt!
Merry Christmas!
Fröhliche Weihnachten!
Joyeux Noël!

Boldog karácsonyi ünnepekelt!
Merry Christmas!
Fröhliche Weihnachten!
Joyeux Noël!

Boldog karácsonyi ünnepekelt!
Merry Christmas!
Fröhliche Weihnachten!
Joyeux Noël!

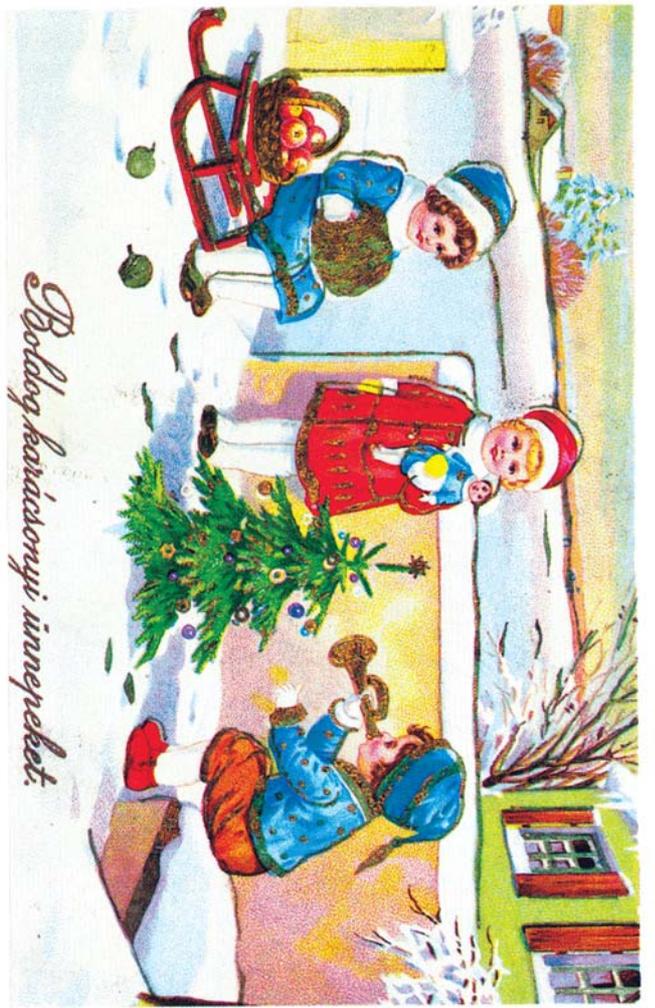

Boldog karácsonyi ünnepekelt!
Merry Christmas!
Fröhliche Weihnachten!
Joyeux Noël!

Boldog
Karácsonyi
ünnepeket

Boldog karácsonyi ünnepeket.

Boldog Karácsonyi
ünnepeket

Boldog
karácsonyi ünnepeket